

КОНЦЕПЦИЯСЫ

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА
КЛИМАТТЫК КАРЖЫЛООНУ
ӨНУКТУРУУ**

2024

Ыраазычылык билдирүү

Бул документ Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги жана Климаттык каржылоо борбору менен өнөктөштүктө, БУУнун Өнүктүрүү программасынын (БУУӨП) «Климаттык убада» долбоорунун алкагында, Германия, Япония, Улуу Британия, Швеция, Бельгия, Испания, Исландия, Нидерланддар, Португалия жана башка БУУӨПтүн негизги салым кошуучулары тарабынан каржыланып, жана БУУӨПтүн УДАС өнөктөштүгүнө салымын негиздейт.

БУУ эскертүүсү

Бул басылмада айтылган көз караштар авторлордун көз карашы болуп саналат жана сөзсүз түрдө Бириккен Улуттар Уюмунун, анын ичинде Бириккен Улуттар Уюмунун Өнүктүрүү программасынын (БУУӨП), донордук агенттиктердин же БУУнун мүчө мамлекеттеринин көз карашын билдирбейт.

БУУӨПтүн «Климаттык убада» долбоору тууралуу

БУУӨП - бул жакырчылык, теңсиздик жана климаттын өзгөрүшүнө каршы күрөшүүдө Бириккен Улуттар Уюмунун алдынкы агенттиги. 170 өлкөдөгү кеңири адистер жана өнөктөштөр менен иш алып барып, адамдар жана планета үчүн туруктуу чечимдерди түзүүгө жардам беребиз. Көбүрөөк маалыматты undp.org сайтынан же [@UNDP](https://twitter.com/UNDP) аккаунтунан билүүгө болот.

БУУӨПтүн Климаттык убадасы УДАС колдоосу боюнча дүйнөдөгү эң чоң глобалдык сунуш болуп саналат, дүйнөнүн бардык өнүгүп келе жаткан өлкөлөрүнүн 80% камтыган 120дан ашуун өлкө жана аймактарды камтыйт жана Париж келишиминин алкагында алардын Улуттук аныкталган салымдарын даярдоо жана ишке ашыруу үчүн жардам берет. Өнөктөштөрдүн кеңири катарында кызматташтыкта ишке ашырылып, бул Париж келишимин өркүндөтүү жана климаттык убадаларды аткаруу боюнча дүйнөдөгү эң чоң колдоо сунушу болуп саналат. Көбүрөөк маалыматты climatepromise.undp.org сайтынан же [@UNDPClimate](https://twitter.com/UNDPClimate) аккаунтунан билүүгө болот.

© БУУӨП, 2024 (undp.org/kyrgyzstan)

CLIMATE
PROMISE

Supported by:

on the basis of a decision
by the German Bundestag

From
the People of Japan

Co-funded by
the European Union

UK Government

Belgium
partner in development

Government of Iceland
Ministry for Foreign Affairs

+ UNDP's
Core Donors

КОНЦЕПЦИЯНЫН КОРУТУНДУСУ

Кыргыз Республикасында климаттык каржылоону өнүктүрүү концепциясы (мындан ары - Концепция) Бириккен Улуттар Уюмунун Кыргыз Республикасындагы Өнүктүрүү программасы тарабынан ишке ашырылып жаткан Climate Promise долбоорунун алкагында даярдалган.

Концепциянын максаты өлкөнүн Өкмөтү тарабынан жарыяланган климаттын өзгөрүшүнүн кесепеттери менен күрөшүү боюнча амбициялуу максаттарды эске алуу менен Кыргыз Республикасындагы климаттык каржылоонун стратегиялык багыттарын жана приоритеттүү инструменттерин аныктоо болуп саналат.

Изилдөөнүн алкагында акыркы жылдары дүйнөдөгү жана өлкөдөгү климаттык каржылоону өнүктүрүүнүн негизги көрсөткүчтөрүнө талдоо жүргүзүлдү.

Климаттык каржылоону өнүктүрүүнүн тенденциялары жана мыкты чет өлкөлүк тажрыйбалар талданган.

Кыргыз Республикасында климаттык каржылоонун инфраструктурасын өнүктүрүүнүн максаттары жана милдеттери иштелип чыккан.

Кыргыз Республикасындагы климаттык каржылоо чөйрөсүндөгү институционалдык жана ченемдик-укуктук чөйрөнү өнүктүрүүнүн учурдагы абалы талданып, бул чөйрөнү өнүктүрүүдөгү негизги тоскоолдуктар аныкталган.

Улуттук климаттык саясаттын приоритеттерин эске алуу менен Кыргыз Республикасы үчүн климаттык каржылоонун негизги перспективдүү инструменттери аныкталган, бул чөйрөнү өнүктүрүүнүн сандык максаттуу көрсөткүчтөрү түзүлгөн.

Кыргыз Республикасында климаттык каржылоону өнүктүрүү боюнча Жол картасы иштелип чыкты.

КОНЦЕПЦИЯНЫН КОРУТУНДУСУ	3
МАЗМУНУ	4
ТАБЛИЦАЛАРДЫН ТИЗМЕСИ.....	5
СҮРӨТТӨРДҮН ТИЗМЕСИ.....	5
1. КЛИМАТТЫК КАРЖЫЛООНУ ӨНҮКТҮРҮҮНҮН ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫНА ЖАНА МЫКТЫ ЧЕТ ЭЛДИК ТАЖРЫЙБАЛАРГА СЕРЕП.....	6
2. КОНЦЕПЦИЯНЫ ИШТЕП ЧЫГУУНУН АКТУАЛДУУЛУГУ	11
3. КЛИМАТТЫК КАРЖЫЛООНУ ӨНҮКТҮРҮҮНҮН МАКСАТТАРЫ ЖАНА МИЛДЕТТЕРИ.....	14
4. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА КЛИМАТТЫК КАРЖЫЛООНУН АБАЛЫНА ТАЛДОО	15
4.1 Климаттык каржылоонун өнүгүү көрсөткүчтөрү	15
4.2 Негизги өнөктөштөр	15
4.3 Климаттык каржылоо инструменттерин өнүктүрүү боюнча перспективдүү өнөктөштөр	16
5.КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА КЛИМАТТЫК КАРЖЫЛОО ЧӨЙРӨСҮНДӨ ИНСТИТУТТУК ЖАНА ЖӨНГӨ САЛУУЧУ ЧӨЙРӨНҮН ӨНҮГҮҮСҮНҮН УЧУРДАГЫ АБАЛЫН ЖАНА ТОСКООЛДУКТАРДЫ ТАЛДОО	19
5.1 Негизги улуттук документтер	19
5.2 Климаттык каржылоо инструменттерин өнүктүрүүдө “жашыл” таксономиянын ролу	20
5.3 Климаттык каржылоону өнүктүрүү чөйрөсүндөгү прогресс жана негизги тоскоолдуктар ..	21
5.4 Климаттык каржылоо рыногун өнүктүрүүнүн стратегиялык багыттары.....	23
6. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА КЛИМАТТЫК КАРЖЫЛООНУ ӨНҮКТҮРҮҮНҮН ПРИОРИТЕТТЕРИ	25
6.1 Климаттык каржылоонун приоритеттүү инструменттери	25
6.2 Көмүртек рыногунун инструменттери.....	26
6.3 “Жашыл” облигациялар.....	27
6.4. Энергиянын эффективдүүлүгүн (натыйжалуулугун)жогорулатуу жана энергиянын кайра жаралуучу булактарын ишке киргизүү жаатындагы долбоорлорду каржылоо механизмдери	28
6.5. Үй чарбалары үчүн каржы продуктулар	31
6.6. Климаттык камсыздандыруу инструменттери	31
6.7 Табигый системаларга инвестициялардын Своп-механизмдери	33
6.8 Эл аралык уюмдар, эл аралык каржы институттары жана климаттык фонддор менен кызматташууну кеңейтүү	33
6.9 Жеке бизнес үчүн климаттык каржылоону өнүктүрүүнүн келечектүү багыттары.....	34
7. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА КЛИМАТТЫК КАРЖЫЛОО ИНСТРУМЕНТТЕРИН ӨНҮКТҮРҮҮДӨН КҮТҮЛГӨН ЖЫЙЫНТЫКТАР	37
7.1. Климаттык каржылоону өнүктүрүүнүн максаттуу сандык көрсөткүчтөрү.....	37
7.2. Климаттык каржылоону өнүктүрүүнүн “Жол картасы”.....	38
ТИРКЕМЕЛЕР	54
Тиркеме 1.Кыргыз Республикасын өз ишмердүүлүгү үчүн максаттуу өлкө катары кошкон негизги эл аралык климаттык фонддордун жана донорлордун тизмеси	54
Тиркеме 2. Климаттык каржылоо механизмдерин колдонуу үчүн эл аралык каржы институттар тарабынан сунушталган митигация чөйрөсүндөгү долбоорлордун секторлорунун жана категорияларынын тизмеси	56

ТАБЛИЦАЛАРДЫН ТИЗМЕСИ

1-таблица. Тармактар боюнча Кыргыз Республикасынын климаттык каржылоонун приоритеттүү инструменттери..... 35

2-таблица. Кыргыз Республикасында климаттык каржылоону өнүктүрүү боюнча жол картасы..... 40

СҮРӨТТӨРДҮН ТИЗМЕСИ

1-сүрөт. 2022-жылдын жыйынтыгы боюнча IDFC мүчө уюмдар тарабынан “жашыл” жана климаттык каржылоону берүү боюнча милдеттенмелер, млрд. АКШ доллар. 7

2- сүрөт. 2018-2022-жылдардын жыйынтыгы боюнча IDFC мүчө-уюмдар тарабынан митигация жаатындагы долбоорлорду каржылоо боюнча милдеттенмелер, млрд. АКШ доллары. 8

3-сүрөт. Климаттык долбоорлорго негизги фонддор тарабынан мобилизацияланган ресурстардын жалпы көлөмү, млн АКШ доллары 17

4-сүрөт. Кыргыз Республикасында климаттык долбоорлорду каржылоого ресурстары жеткиликтүү болгон климаттык фонддордун саны (Долбоордун профилине жараша), бирдик 18

1. КЛИМАТТЫК КАРЖЫЛООНУ ӨНҮКТҮРҮҮНҮН ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫНА ЖАНА МЫКТЫ ЧЕТ ЭЛДИК ТАЖРЫЙБАЛАРГА СЕРЕП

Климаттын өзгөрүшүнүн терс кесепеттери менен күрөшүү глобалдык маанилүү милдет болуп саналат, аны чечүүгө Кыргыз Республикасы өз салымын кошууда. Бирок, климаттын өзгөрүшүнүн узак мөөнөттүү таасирине экономиканын ар кандай тармактарынын туруктуулугун жогорулатууга, ошондой эле экономиканын ар кайсы тармактарында көмүртектин изин азайтууга багытталган ири инфраструктуралык инвестицияларды тартмайынча аны чечүү мүмкүн эмес.

биологиялык парник газдарынын эмиссиясын азайтуу (мындан ары – митигация же климаттын өзгөрүүсүн жайлатуу), климаттын өзгөрүшүнө адаптациялоо, митигациянын, ошондой эле адаптациялоонун элементтерин камтыган долбоорлорду ишке ашыруу үчүн каржылык агымдардан турат.

Климаттык каржылоо “жашыл” каржылоо түшүнүгүнүн бир бөлүгү болуп саналат, ага митигация жана адаптациядан тышкары биологиялык ар түрдүүлүктү сактоо жаатындагы долбоорлор, ошондой эле айлана-чөйрөнү коргоо менен байланышкан башка багыттарды каржылоо кирет.

Мамлекеттик булактар тарабынан берилген глобалдык жалпы климаттык каржылоонун болжол менен үчтөн бир бөлүгү жана дүйнөдөгү жалпы климаттык каржылоонун болжол менен 17% жалпы активдери 4 триллион АКШ долларын түзгөн 26 алдыңкы улуттук жана аймактык өнүктүрүү банктарынан турган *Эл аралык Өнүктүрүү Каржы Клубунун (мындан ары - IDFC)*¹ мүчөлөрү тарабынан мобилизацияланат; анын ичинде Дүйнөлүк Банк, Азия өнүктүрүү банкы, Европа реконструкциялоо жана өнүктүрүү банкы, анын 68% жакыны Экономикалык Кызматташтык жана Өнүктүрүү Уюмуна (ЭКӨУ) кирбеген өлкөлөргө туура келет.

IDFC мүчөлөрү глобалдык “жашыл” жана климатты каржылоо ландшафтында негизги ролду ойношот, анткени анын мүчөлөрү өздөрүнүн приоритеттүү аймактарында туруктуу өнүгүүгө умтулушат. 2022-жылга карата 1 триллион АКШ долларынан ашык инвестициянын жалпы көлөмү менен IDFCнин 26 мүчөсү климаттык каржылоонун көлөмүн жана сапатын кеңейтүү, ошондой эле өзүнүн инфраструктурасын климаттык долбоорлорго жеке каржылоону кошумча тартуу менен өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдө климаттык инвестицияларды мобилизациялоо үчүн кеңири мүмкүнчүлүктөрдү жаратты.

2015-жылдан тартып “жашыл” каржылоо боюнча милдеттенмелер ырааттуу түрдө IDFC мүчөлөрүнүн жалпы инвестициялык портфелинин бештен биринен көбүн түзөт, ал эми Климаттык каржылоо инструменттери IDFC мүчөлөрүнүн жалпы жашыл каржы продуктуларынын 98% түзөт (же болжол менен 281,9 млрд. АКШ доллары).

2019-жылдан 2022-жылга чейин IDFC мүчөлөрүнүн “жашыл” каржылоо боюнча жыйынды милдеттенмелери 894 млрд. АКШ долларын түздү, ал эми 2022-жылга карата мүчөлөрдүн “жашыл” каржылоо боюнча жыйынды милдеттенмелери 2015-жылы Париж келишимине кол коюлгандан бери 1,5 триллион АКШ долларынан ашты.

¹ <https://www.idfc.org/green-finance-mapping/>

2022-жылы IDFC мүчөлөрү “жашыл” каржылоо боюнча милдеттенмелеринде рекорддук деңгээлге жетишти, бул 288 млрд. АКШ долларына жетти жана 2021-жылдагы деңгээлден 29% жогору, 14 каржы институту “жашыл” милдеттенмелерин көбөйттү. 2022-жылдын жыйынтыгы боюнча жашыл каржылоо IDFC катышуучуларынын жаңы милдеттенмелеринин жалпы көлөмүнүн 24% түздү, анын 98% чейинкиси климаттын өзгөрүшүнүн кесепеттери менен күрөшүү боюнча иш-чараларды каржылоого туура келди.

1-сүрөт. 2022-жылдын жыйынтыгы боюнча IDFC мүчө уюмдар тарабынан “жашыл” жана климаттык каржылоону берүү боюнча милдеттенмелер, млрд. АКШ доллар.

Климаттык каржылоо боюнча милдеттенмелер үч негизги категориядагы долбоорлорду камтыйт:

- **митигация** жаатындагы долбоорлор;
- **адаптациялоо** жаатындагы долбоорлор;
- **митигация жана адаптация** элементтери бар долбоорлор.

Климаттык каржылоонун глобалдык рыногу климаттык долбоорлорду ишке ашыруу үчүн ресурстарды мобилизациялоодо жогорку өсүү темпин көрсөтүүдө. 2021–2022-жылдары климаттык каржылоонун жылдык глобалдык агымы 1 триллион АКШ долларынан ашты. Каржылоонун бул деңгээлине жетүү үчүн мамлекеттик жана жеке сектордун салымдары бирдей бөлүштүрүлгөн¹.

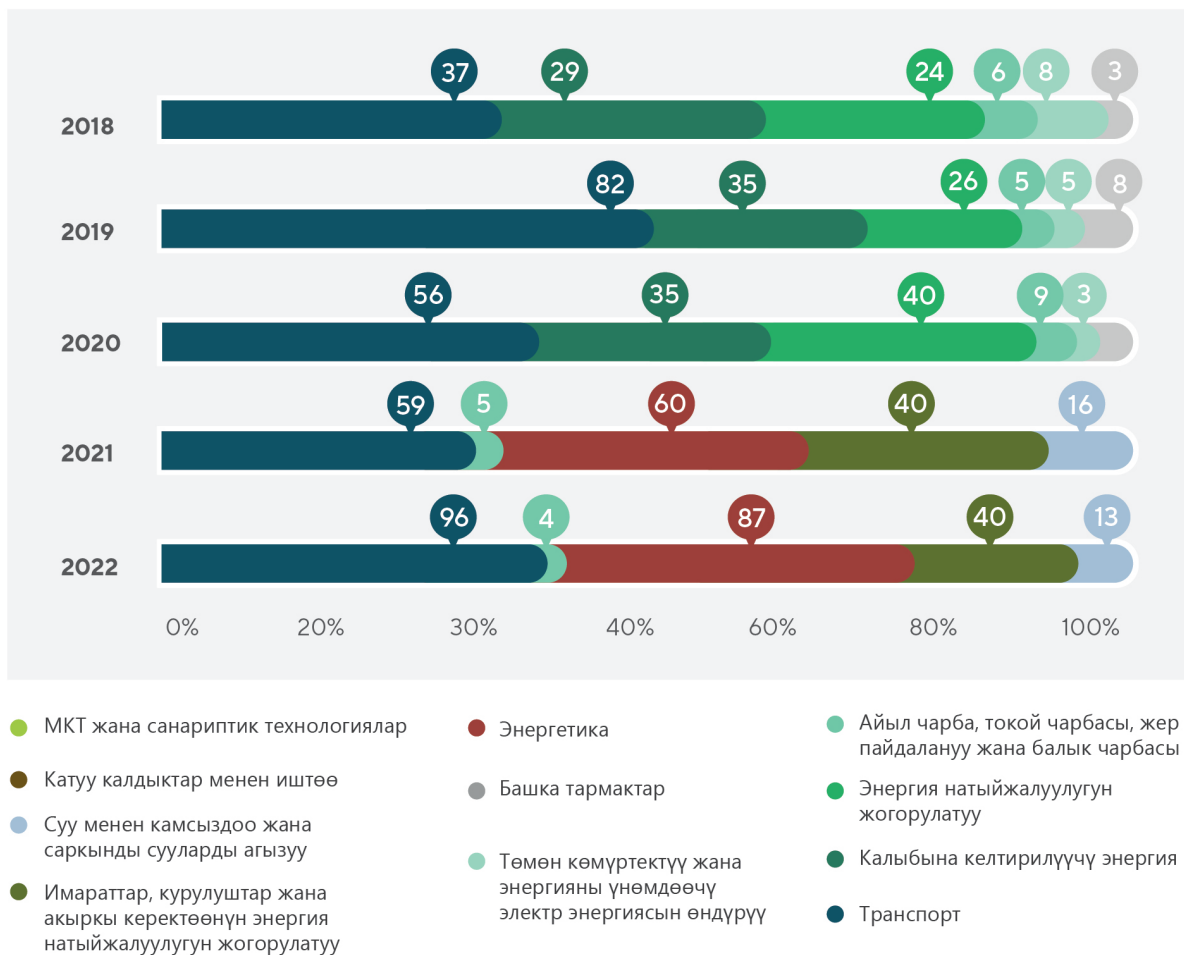
2022-жылы митигация жаатындагы долбоорлор IDFCнин катышуучулары тарабынан берилген климаттык каржылоо түзүмүндө басымдуу абалды ээлеп, 245 млрд. АКШ доллар рекорддук деңгээлге жетти.

Каржылоонун эң чоң көлөмү транспорт тармагына туура келди (96 млрд. АКШ доллары же каржылоонун жалпы көлөмүнүн 39%) ошондой эле энергетикага (87 млрд. АКШ доллары же жалпы каржылоонун 35%).¹

2022-жылы аз көмүртектүү транспортко инвестициялар андан мурунку жылга салыштырмалуу 62% өстү, биринчи кезекте Кытай сыяктуу экономикасы өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдө

транспорттук инфраструктуранын (автоунаа жана темир жолдор) өнүгүшү менен шартталган. Муну менен катар, “жашыл” облигацияларды чыгарууда, өзгөчө таза транспорттук долбоорлорду жана “жашыл” инфраструктураны модернизациялоону каржылоодо олуттуу өсүш байкалды, бул мындан ары “жашыл” шаардык коомдук транспорт системаларын өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт.

2- сүрөт. 2018-2022-жылдардын жыйынтыгы боюнча IDFC мүчө-уюмдар тарабынан митигация жаатындагы долбоорлорду каржылоо боюнча милдеттенмелер, млрд. АКШ доллары.

2022-жылы калыбына келтирилүүчү энергия булактарын каржылоодо негизги инвестициялар кургактагы жана деңиздеги шамал энергетикасына багытталып, 32,8 млрд. АКШ долларын түздү, бул IDFC каналдары аркылуу жалпы климаттык каржылоонун 38% түзөт, күн энергетикасы 23,7 млрд. АКШ долларын же жалпы климаттык каржылоонун 27% алды, ал эми гидроэнергетика калыбына келтирилүүчү энергетика долбоорлорун каржылоонун жалпы көлөмүнүн 12% түздү¹.

2022-жылы маанилүү инвестициялык приоритеттерге имараттар, коомдук объектилер жана энергияны акыркы керектөөнүн натыйжалуулугун жогорулатуу боюнча долбоорлор ээ болгон, бул максаттар үчүн жалпысынан 40 млрд. АКШ доллар каржы ресурстары бөлүнгөн, бул митигация долбоорлоруна каралган жалпы ресурстардын 16% түзгөн. Ошол эле учурда, 2022-жылы IDFC мүчөлөрү айыл чарба, токой чарба, жерди пайдалануу жана балык чарба тармактарындагы митигация долбоорлоруна болгону 4 млрд. АКШ долларын инвестициялашкан, бирок жалпысынан алганда бул тармактар митигация потенциалы боюнча эң чоң мүмкүнчүлүккө ээ жана энергетика тармагындагы эмиссияларды кыскартуу потенциалынан жогору.

Бул сектор энергетика тармагындагы эмиссияларды азайтуу мүмкүнчүлүгүнөн да жогору митигация потенциалына ээ болгондугуна карабастан, инвестициялар аз болду.

IDB-IDFCнин жалпы принциптерине ылайык, адаптация долбоорлорун каржылоо климаттык тобокелдиктерди, аялуу жерлерди жана таасирлерди жоюуга багытталган долбоорлорду камтыйт жана адаптация иш-чаралары адаптацияга байланышпаган иш-аракеттерден бөлүүнү талап кылат. Бирок, адаптация долбоорлорун каржылоону көзөмөлдөө татаал маселе болуп саналат, анткени адаптациялык иш-чаралардын пайдасын баалоо үчүн стандарттар жана методикалар митигация иш-чараларына караганда азыраак иштелип чыккан, ал эми парник газдарынын эмиссияларын кыскартуу стандарттуу жана өлчөнүүчү натыйжа болуп саналат.

2022-жылы IDFC мүчөлөрү тарабынан адаптациялоону каржылоосу 31,6 млрд. АКШ долларына бааланган, бул 2021-жылдагы деңгээлден 52% жогору. Инвестициялардын бул рекорддук жогорку деңгээли негизинен суу ресурстарын сактоо боюнча милдеттенмелердин эки эсеге көбөйүшү менен шартталган, алар жалпысынан 25 млрд АКШ долларын түзгөн. Суу тармагындагы долбоорлорду каржылоо дүйнө жүзүндө суунун жетишсиздигинин өсүшүнө байланыштуу адаптациялоо долбоорлоруна тартылган ресурстардын жалпы көлөмүнүн 79% түздү¹.

IDFC болжол менен 3 млрд. АКШ долларын же климаттык каржылоонун жалпы көлөмүнүн 10% табигый кырсыктардын тобокелдигин азайтуу боюнча адаптациялоо иш-чараларына жана 3 млрд. АКШ долларына жакынын же 8% башка иш-чараларга бөлгөн¹.

Ошону менен бирге, 1 млрд. АКШ доллары же IDFCнин жалпы каржылоосунун 2% гана айыл чарбага, жаратылыш ресурстарына жана экосистемага негизделген адаптация секторуна бөлүнгөн.

2015-жылдан тартып өзгөчө Экономикалык Кызматташтык жана Өнүктүрүү Уюмуна ЭКӨУ-нун катышуучу өлкөлөрүндө митигацияга да, адаптациялоого да багытталган долбоорлорго климаттык инвестициялардын көлөмүнүн туруктуу өсүшү байкалган.

2022-жылдын жыйынтыгы боюнча IDFCнин мүчөлөрү климаттык каржылоо категориядагы долбоорлоруна 5,6 млрд АКШ доллар өлчөмүндө милдеттенмелерди алышты.

Климаттык каржылоонун глобалдык рыногу азыркы учурда дүйнөнүн ар кайсы аймактарында ресурстардын көлөмүн бөлүштүрүүдө жогорку деңгээлдеги көп кырдуулугу менен мүнөздөлөт.

2022-жылы дүйнө жүзү боюнча IDFC климаттык каржылоо чөйрөсүндөгү милдеттенмелердин негизги бөлүгү (195,6 млрд. АКШ доллары) Азия-Тынч океан аймагына туура келди, бул климаттык каржылоонун жалпы агымынын 69% түзгөн, ал эми 2021-жылы бул көрсөткүч 60% болгон. Аталган аймакка митигация жаатындагы долбоорлор боюнча милдеттенмелерге 167,9 млрд АКШ доллары туура келген (бул климаттык каржылоонун жыйынды ресурстарынын 69%) жана адаптациялоо жаатындагы долбоорлорго 25,4 млрд АКШ доллар туура келген, бул бөлүнгөн ресурстардын жыйынды көлөмүнүн 80% түзгөн. Климаттык каржылоонун суммардык көлөмүндө региондун жогорку үлүшү биринчи кезекте Кытайдагы климаттык долбоорлорду каржылоонун масштабы менен шартталган¹.

Батыш Европа өлкөлөрү 55,8 млрд. АКШ доллар суммасындагы милдеттенмелерди алышкан, бул климаттык каржылоонун жалпы көлөмүнүн болжол менен 20% түзгөн, бул көрсөткүч 2021-жылдагы деңгээлден 12% төмөн. 2022-жылдын акырына карата IDFC аркылуу аймактагы митигация жаатындагы долбоорлорун каржылоо болжол менен 55,6 млрд. АКШ долларын түздү, бул дүйнөдөгү ушул максаттарга бөлүнгөн жалпы ресурстардын 23% түзөт¹.

Дүйнөнүн башка аймактары үчүн климаттык каржылоо боюнча милдеттенмелердин үлүшү 2021-жылдагы деңгээлге шайкеш келген.

Жалпысынан 2022-жылдын жыйынтыгы боюнча климаттык каржылоонун жыйынды көлөмүнүн дээрлик 88% же 242,9 млрд АКШ доллар IDFCге катышуучу өлкөлөрдүн алкагындагы долбоорлорду ишке ашырууга багытталган, ал эми эл аралык долбоорлорго бөлүнгөн каражаттын 12% же 32,7 млрд АКШ доллары туура келген. Эл аралык климаттык каржылоонун болжол менен 64,5% же 21,1 млрд. АКШ доллары ЭКӨУ өлкөлөрүндө жайгашкан IDFC катышуучулары тарабынан ЭКӨУгө кирбеген өлкөлөрдүн ортосунда кайрадан бөлүштүрүлгөн¹.

2022-жылга карата, IDFC мүчө-мамлекеттери климаттык каржылоо боюнча жаңы милдеттенме түрдө 1,2 триллион АКШ долларын беришти, анын 72% ЭКӨУга кирбеген өлкөлөргө туура келет.

2022-жылдын жыйынтыгы боюнча IDFC аркылуу мобилизацияланган климаттык каржылоо ресурстарынын негизги бөлүгү (жалпы ресурстардын 91%) 256,5 млрд. АКШ доллар өлчөмүндө насыялар түрүндө бөлүнгөн, бул мурунку жылдардагы көрсөткүчтөргө дал келет. Гранттык каржылоо 2021-жылдагы 14 млрд. АКШ доллардан 2022-жылы 24 млрд. АКШ долларга чейин өстү, 1,4 млрд. АКШ доллар үлүштүк капиталга, кепилдиктерге жана башка каржы инструменттерине бөлүнгөн¹.

Борбордук Азия региону эл аралык каржы уюмдардын иши жана алар тарабынан климаттык каржылоо инструменттерин тартуу менен каржылануучу долбоорлордун портфелин кеңейтүү үчүн приоритеттүү багыттардын бири болуп саналат, бул өлкөлөрдүн климаттын өзгөрүүсүнүн кесепеттерине алсыздыгы жана анын туруктуу иштешин колдоо үчүн инфраструктурага масштабдуу инвестициялардын зарылдыгы менен шартталган. Ошентип, дүйнөлүк каржы секторунун өнүгүү тенденциясын жана аны “жашылдандырууну” эске алуу менен Кыргыз Республикасы Дүйнөлүк банк, Азия өнүктүрүү банкы, Ислам Өнүктүрүү банкы, Европа реконструкциялоо жана өнүктүрүү банкы сыяктуу негизги эл аралык каржы уюмдардын жана өлкөдөгү башка түзүмдөрдүн каналдары боюнча климаттык каржылоо көлөмүн көбөйтүү боюнча кеңири мүмкүнчүлүктөргө ээ.

2. КОНЦЕПЦИЯНЫ ИШТЕП ЧЫГУУНУН АКТУАЛДУУЛУГУ

Парник газдарынын эмиссиясын азайтуу, климаттын өзгөрүшүнө адаптациялоо жана Париж макулдашуусунун жоболорун ишке ашыруу боюнча өлкөнүн узак мөөнөттүү улуттук милдеттенмелерин аныктаган Кыргыз Республикасынын негизги улуттук документи болуп Улуттук деңгээлде аныкталуучу салым (мындан ары - УДАС) саналат, 2021-жылы анын акыркы редакциясы иштелип чыккан жана бекитилген².

Аталган документтин жоболоруна ылайык, Кыргыз Республикасынын жалпы митигациялык максаты Базалык сценарийге ылайык 2025-жылга карата өлкөдө парник газдарынын эмиссиясын 1990-жылдын деңгээлине салыштырмалуу 16,63% жана 2030-жылга карата 15,97% кыскартуу болуп саналат, ал эми эл аралык колдоо менен парник газдарынын эмиссиясы 2025-жылга карата 36,61% жана 2030-жылга карата 43,62% кыскарышы мүмкүн.

Кыргыз Республикасында климаттык каржылоону өнүктүрүүнүн келечеги УДАС максаттарына жетүү үчүн митигациялык жана адаптациялык чараларды ишке ашыруу үчүн тиешелүү каржы ресурстарды мобилизациялоо мүмкүнчүлүгү менен аныкталат.

2030-жылга чейинки мезгилде Кыргыз Республикасында парник газдарынын эмиссиясын азайтуунун негизги потенциалы “Энергетика” секторунда топтолгон жана 2030-жылдын деңгээлине карата 6 млн.тонна CO₂^{-экв} түзөт, ал эми эмиссиянын башка секторлорунда 0,5 млн.CO₂^{-экв}га чейин. Кыргыз Республикасында климаттык каржылоо инструменттерин өнүктүрүүдө негизги басым энергиянын кайра жаралуучу булактарын ишке киргизүүгө жана улуттук экономиканын энергиялык натыйжалуулугун жогорулатууга түрткү берүүчү каржы инструменттерин киргизүүгө бурулууга тийиш.

Кыргыз Республикасы климаттын өзгөрүшүнө жетишерлик жогору аялуулугу менен мүнөздөлөт. Өлкө ND-GAIN³ методологиясы боюнча климаттык аялуу рейтингинде 65-орунда турат, ошондой эле INFORM Risk методологиясына ылайык климаттык тобокелдиктердин жана климаттык алсыздыктын жетишерлик жогорку деңгээли менен мүнөздөлөт⁴.

Эл аралык валюта фонду колдонгон, климаттын үч түрдүү моделинин (MESSAGEix-GLOBIOM, GCAM, REMIND-MagPIE)⁵ жардамы менен алынган баалоолорго ылайык 2100-жылга карата климаттын өзгөрүсүнөн Кыргыз Республикасынын Улуттук кирешесинин жоготуулары сценарийге жараша 6,2% га чейин жетиши мүмкүн, бул орто мөөнөттүү жана узак мөөнөттүү келечекте мамлекеттин макроэкономикалык туруктуулугуна олуттуу коркунучтарды жаратат.

Кыргыз Республикасы энергиянын кайра жаралуучу булактарын киргизүү жана экономиканын түрдүү тармактарында энергиянын натыйжалуулугун жогорулатуу аркылуу парник газдарынын эмиссиясын азайтуу үчүн олуттуу потенциалдын бар экендиги менен мүнөздөлөт. Кыргыз Республикасынын ИДПсынын энергия сыйымдуулугунун 13,84 МДж/\$ (2017 ж.) СЖП боюнча 5,09 МДж/\$ (2017 ж.) чейин төмөндөшүнө карабастан СЖП боюнча, өлкөнүн акыркы энергия керектөөсүндө кайра жаралуучу энергия булактарынын үлүшү болжол менен 30% түзөт (анын ичин-

² <https://unfccc.int/sites/default/files/NDC/2022-06/%D0%9E%D0%9D%D0%A3%D0%92%20ENG%20%D0%BE%D1%82%2008102021.pdf>

³ <https://gain.nd.edu/our-work/country-index/rankings/>

⁴ <https://drmkc.jrc.ec.europa.eu/inform-index/INFORM-Risk/Country-Risk-Profile>

⁵ <https://www.ngfs.net/ngfs-scenarios-portal/explore/>

де Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык кайра жаралуучу энергия булактарына кирбеген чоң ГЭСтерди эске алуу менен)⁶.

2020-жылга карата Кыргыз Республикасынын ИДПсынын көмүртектуулугу 1,23 кг CO₂/\$ түздү (2015-ж.), бул дүйнөлүк орточо көрсөткүчтөн 3,36 эсеге жана Германия, АКШ, Япония жана Канада⁶ сыяктуу өнүккөн өлкөлөр үчүн көрсөткүчтөн 4,10-7,11 эсеге жогору болгон.

2020-жылга карата Кыргыз Республикасында энергия өндүрүүнүн көмүртектуу интенсивдүүлүгү 53,9 тCO₂/ТДж түздү, бул Канададан 29,5%, Россия Федерациясынан 12,1% жана АКШ үчүн 6,1% жогору⁶.

2000-жылдан тартып Кыргыз Республикасында парник газдарынын абсолюттук эмиссиясынын өсүшү ИДПнын энергия сыйымдуулугунун жана энергияны өндүрүүнүн көмүртектуулугунун төмөндөшү менен коштолду, бул экономиканын структуралык кайра түзүлүшү менен байланышкан. Бирок, акыркы жылдары бул көрсөткүчтөрдүн маанилерин жакшыртууда олуттуу прогресстин жоктугу климаттык саясаттын узак мөөнөттүү максаттарына жетүү үчүн бардык булактардан өлкөдө каржы ресурстардын жетишсиз мобилизациялангандыгын көрсөтүп турат, бул климаттык каржылоо инструменттерин активдүү өнүктүрүүнү талап кылат.

Кыргыз Республикасында климаттык каржылоо инструменттерин өнүктүрүүнүн маанилүү макроэкономикалык өбөлгөсү болуп ИДПнын оң өсүшү саналат, бул көрөткүч 2018-жылдан 2023-жылга чейинки мезгилде номиналдык мааниде 569,4 млрд сомдон 1228,9 млрд сомго чейин же 2,16 эсеге өскөн. Ошол эле учурда, климаттык каржылоо продуктуларына негизги потенциалдуу суроо-талапты түзгөн секторлор өлкөнүн ИДПсынын олуттуу үлүшүн түзөт. Тактап айтканда, 2023-жылдын жыйынтыгы боюнча ИДПнын түзүмүндө айыл чарбасынын, токой чарбасынын жана балык уулоочулуктун үлүшү 9,7%, кайра иштетүү өнөр жайы – 12,6%, каржы ортомчулук жана камсыздандыруу – 5,7% түздү⁷.

Кыргыз Республикасында климаттык каржылоо инструменттерин узак мөөнөттүү өнүктүрүүдө капиталдык чыгымдарды каржылоонун учурдагы түзүмүн эске алуу менен ишке ашырылууга тийиш. 2018-2023-жылдардын жыйынтыгы боюнча Кыргыз Республикасында капиталдык чыгымдардын түзүмүндө ишканалардын жана уюмдардын өздүк каражаттарынын (жалпы капиталдык чыгымдардын 33,7-36,5%), ошондой эле калктын жана башка булактардын каражаттарынын (33,1-37,6%) жогорку үлүшү белгиленген. Капиталдык чыгымдар түзүмүндө чет өлкөлүк на-сыялардын үлүшү көрсөтүлгөн мезгилде 13,1%дан - 7,9%га чейин, чет өлкөлүк гранттар жана жардамдар – 6,2%дан - 6,1%га чейин төмөндөдү, ал эми бюджеттик каражаттардын үлүшү 5,0%дан - 17,1%га чейин өскөн⁷.

Ошентип, Кыргыз Республикасында климаттык каржылоону өнүктүрүүнүн узак мөөнөттүү келечеги капиталдык чыгымдардын түзүмүндө олуттуу өзгөрүүлөрдү камтышы керек. Бул бюджеттик каражаттардын жана чет элдик гранттардын жана жардамдардын үлүшүн акырындык менен азайтуу менен бирге рыноктук инструменттердин үлүшүн көбөйтүүнү болжолдойт.

Кыргыз Республикасында эң көп митигациялык жана адаптациялык потенциал топтолгон негизги тармактарга жумшалган мамлекеттик чыгымдарынын учурдагы деңгээли негизги капиталга инвестицияларды олуттуу көбөйтүү мүмкүнчүлүгүн камсыз кылбайт. Ушуга байланыштуу

⁶ https://databank.worldbank.org/data/download/WDI_EXCEL.zip

⁷ <https://www.nbkr.kg/index.jsp?lang=RUS>

өлкөдөгү климаттык каржылоо инструменттерин өнүктүрүүдө Улуттук банк системасы барган сайын маанилүү роль ойнойт.

Кыргыз Республикасынын банк системасы 2018-2023-жылдарда коммерциялык банктардын активдеринин өсүшүн көрсөттү (222,0 млрд сомдон 614,3 млрд сомго чейин), ал эми улуттук экономиканын айыл чарба, транспорт, өнөр жай сыяктуу секторлору насыя продуктуларга жетишээрлик жогорку суроо-талапты калыптандырды⁷.

Ошону менен бирге, Кыргыз Республикасында улуттук коммерциялык банктардын ресурстук базасын пайдалануу менен климаттык каржылоо инструменттерин өнүктүрүү үчүн маанилүү чектөөлөргө банк системасындагы насыя ресурстардын наркынын жогорку деңгээлин киргизүүгө болот. 2023 – жылдын декабрына карата 3 жылдан ашык мөөнөткө ресурстарга берилген насыялар боюнча орточо салмактанып алынган пайыздык чен 15,63%, 1-3 жылга-18,66% түздү⁷.

Көрсөтүлгөн факторлорду эске алуу менен Кыргыз Республикасынын коммерциялык банктарынын ресурстук базасын климаттык долбоорлорду каржылоо үчүн масштабдуу тартуу, ишканаларга жана үй чарбаларына сунушталган ар кандай каржы продуктуларды мамлекеттик колдоонун туруктуу механизмдерин түзүү аркылуу мүмкүн болот.

Кыргыз Республикасынын азыркы УДАСына ылайык, 2030-жылга чейинки мезгилде өлкөдөгү митигациялоо жана адаптациялоо боюнча иш-чараларды каржылоого жалпы муктаждык болжол менен 10 млрд. АКШ долларын түзөт, анын ичинен 37%, аталган документке ылайык, өздүк ресурстардын эсебинен камсыздалышы мүмкүн (жеке сектордун каражаттары, улуттук бюджеттин каражаттары), ал эми 63% - эл аралык финансылык колдоо көрсөтүүнүн эсебинен камсыздалышы мүмкүн².

Кыргыз Республикасында климаттык каржылоо инструменттерине негизги потенциалдуу суроо-талап парник газдарынын эмиссиясын азайтуу иш-чарасына багытталган жана 2030-жылга чейинки мезгилге 7,2 млрд. АКШ долларына чейин бааланат, ал эми адаптациялоо долбоорлорун каржылоого муктаждык 2,8 млрд АКШ долларын түзөт².

Энергетика жана суу сектору Кыргыз Республикасынын учурдагы УДАСында келтирилген баалоолорго ылайык климаттык инвестициялык керектөөлөр боюнча эң көп капиталды талап кылган сектор болуп саналат. Энергетикадагы долбоорлорду каржылоого жалпы муктаждык 7,22 млрд АКШ доллар. болгон учурда, 2030-жылга чейинки мезгилде өздүк ресурстар менен камсыздоо 2,88 млрд АКШ долларына, ал эми эл аралык колдоого муктаждык – 4,34 млрд АКШ долларына бааланган².

2030-жылга чейинки мезгилде УДАСга ылайык суу тармагындагы долбоорлорду каржылоого жалпы муктаждык 1,98 млрд. АКШ долларына бааланган, анын ичинде өздүк каражаттардын эсебинен – 0,58 млрд АКШ долларына, эл аралык колдоонун эсебинен – 1,40 млрд АКШ долларына.

Суу секторундагы долбоорлор үчүн климаттык каржылоого жалпы муктаждык 295 миллион АКШ долларга, климаттык өзгөчө кырдаалдардын тобокелдигин азайтуу секторуна 310 миллион АКШ долларга, саламаттыкты сактоо секторуна 144 миллион АКШ долларга жана токой чарбасы жана биологиялык ар түрдүүлүк секторуна 109 миллион долларга бааланган².

Ошентип, Кыргыз Республикасынын Климаттык саясатынын орто мөөнөттүү максаттарына жетүү мүмкүнчүлүгү митигация жана адаптациялоо, биринчи кезекте климаттык каржылоо чөйрөсүндөгү долбоорлорду каржылоонун ар кандай каналдарына жетүү мүмкүнчүлүгү кеңейген шартта гана мүмкүн болот.

3. КЛИМАТТЫК КАРЖЫЛООНУ ӨНҮКТҮРҮҮНҮН МАКСАТТАРЫ ЖАНА МИЛДЕТТЕРИ

Кыргыз Республикасында климаттык каржылоону өнүктүрүүнүн стратегиялык максаттары:

- климаттын өзгөрүшүнүн кесепеттерине каршы күрөшүү чөйрөсүндө Кыргыз Республикасынын эл аралык милдеттенмелерин сактоо;
- приоритеттүү климаттык долбоорлорду ишке ашыруу үчүн каржы ресурстарды мобилизациялоо;
- улуттук, региондук, сектордук жана корпоративдик деңгээлдерде климаттын өзгөрүшүнүн терс кесепеттерин минималдаштыруу;
- Кыргыз Республикасынын экономикасынын мамлекеттик жана жеке секторунун эл аралык каржылоо булактарына жеткиликтүүлүгүн кеңейтүү;
- экономика жана инфраструктуралык секторлорун туруктуу каржылоо менен камсыз кылуу;
- улуттук экономиканын туруктуу экономикалык өсүшүнө көмөк көрсөтүү;
- калк үчүн жагымдуу жашоо шарттарын камсыз кылуу;
- Туруктуу өнүгүүнүн улуттук максаттарына жетишүү.

Көрсөтүлгөн стратегиялык максаттарга жетүү төмөнкүлөр аркылуу камсыз кылынат:

- республикада макроэкономикалык туруктуулукту камсыз кылуу;
- климаттык каржылоо рыногун өнүктүрүү үчүн болгон экономикалык, технологиялык, саясий, социалдык тоскоолдуктарды алып салуу;
- климаттык каржылоо инфраструктурасынын иштөө чөйрөсүндө ченемдик укуктук базаны өркүндөтүү;
- климаттык каржылоо рыногунда натыйжалуу бизнес моделдерин колдоо;
- тармактардын жана үй чарбаларынын кеңири спектри үчүн климаттык каржылоо инструменттерин мамлекеттик колдоонун механизмдерин иштеп чыгуу;
- улуттук институттук потенциалды жана каржы рыноктун инфраструктурасын өнүктүрүү;
- Кыргыз Республикасын дүйнөлүк каржы системасына андан ары интеграциялоо;
- Кыргыз Республикасында улуттук потенциалды жана климаттык каржылоонун инфраструктурасын чыңдоого багытталган долбоорлорду ишке ашыруу үчүн эл аралык каржы институттар, эл аралык уюмдар, климаттык фонддор менен кызматташууну кеңейтүү;
- долбоорлорду башкаруунун сапатын жогорулатуу жана климаттык долбоорлорду тандоо жана ишке ашыруу процесстеринин айкындуулугун жогорулатуу;
- Кыргыз Республикасында климаттык каржылоо инструменттерин түзүү жана иштетүү процесстеринде жеке улуттук жана чет өлкөлүк бизнестин ролун жогорулатуу.

4. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА КЛИМАТТЫК КАРЖЫЛООНУН АБАЛЫНА ТАЛДОО

4.1 Климаттык каржылоонун өнүгүү көрсөткүчтөрү

Акыркы жылдары Борбордук Азия региону климаттык каржылоо үчүн келечектүү жана өсүп келе жаткан рынок болуп саналат. ЭКӨУ маалыматтарына ылайык, 2011-2021-жылдар аралыгында Өзбекстанда эл аралык техникалык жардам каналдары аркылуу климаттык долбоорлорго тартылган ресурстардын жалпы көлөмү 3,3 млрд АКШ долларына, Тажикстанда – 0,73 млрд АКШ долларына, Кыргыз Республикасында – 0,62 млрд АКШ долларына, Казакстанда – 0,16 млрд АКШ долларына жетти⁸.

Ошол эле учурда Кыргыз Республикасы калктын жан башына эсептегенде климаттык долбоорлорго эл аралык техникалык жардам каналдары аркылуу тартылган ресурстардын көрсөткүчү боюнча региондук лидер болуп саналат: 2011-2021-жылдарда Кыргыз Республикасы үчүн аталган көрсөткүч 8,6 АКШ доллар/адам/ жылына, Өзбекстан үчүн - 8,2 АКШ доллар/адам/жылына, Тажикстан - 6,7 АКШ доллар/адам/жылына, Казакстан - 0,7 АКШ доллар/адам/жылына түздү⁸.

Эл аралык техникалык жардам каналдары аркылуу климаттык долбоорлорду ишке ашыруу үчүн Кыргыз Республикасына 2011-2021- жылдарга тартылган каржы ресурстардын түзүмүндө 81% жакынын гранттык каражаттар түзгөн.

ИАТІдин баалоосуна ылайык, 2010-2023- жылдарга Кыргыз Республикасында эл аралык техникалык жардам каналдары аркылуу климаттык инвестициялардын жыйынды көлөмү 831,9 млн. АКШ долларга бааланган, 2010-2012-жылдары жыл сайын тартылган ресурстардын көлөмү 23,6-32,2 млн. АКШ доллар ал эми 2021-2023-жылдарына салыштырмалуу көрсөтүлгөн көлөм 97,2 - 106,2 млн. АКШ долларына жетти⁸.

Ошентип, Кыргыз Республикасы акыркы жылдары тышкы булактардан климаттык каржылоону мобилизациялоого багытталган эл аралык кызматташтыктын олуттуу кеңейиши менен мүнөздөлөт.

4.2 Негизги өнөктөштөр

Кыргыз Республикасында 2010-2023-жылдардын жыйынтыгы боюнча климаттык долбоорлорду ишке ашыруу үчүн каржылоонун негизги көлөмү Дүйнөлүк банк (303,7 млн. АКШ доллары), Азия өнүктүрүү банкы (194,4 млн. АКШ доллары), Германиянын структуралары (73,1 млн. АКШ доллары), ошондой эле БУУнун өнүктүрүү программасы (63,1 млн. АКШ доллары) аркылуу гранттар жана насыялар түрүндө берилген⁸.

Энергетика, айыл чарба жана суу сектору климаттык каржылоонун негизги керектөө тармактары болуп саналат. 2010-2023-жылдарга карата ИАТІнин маалыматтарына ылайык энергетика

⁸ <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-data/statistics-on-resource-flows-to-developing-countries.htm>

тармагындагы долбоорлорго 306,6 млн. АКШ доллар, айыл чарба, токой жана балык чарба тармагына – 140,5 млн. АКШ доллар, суу тармагына – 122,8 млн АКШ доллар бөлүнгөн⁸.

Ошону менен бирге, акыркы жылдары климаттык каржылоонун тышкы каналдары аркылуу Кыргыз Республикасына тартылган ресурстардын көлөмү өлкөнүн 2030-жылга чейинки мезгилге УДАСтын максаттуу көрсөткүчтөрүнө жетүү үчүн жетишсиз экендигин белгилей кетүү керек, бул өлкөдөгү климаттык каржылоо инфраструктурасын андан ары өнүктүрүүнү талап кылат. Ошондой эле, азыркы учурда Кыргыз Республикасында климаттык долбоорлорду каржылоонун ички булактарынын потенциалы бюджеттик жана макроэкономикалык чектөөлөргө байланыштуу жетишсиз деңгээлде иштетилгенин белгилей кетүү керек. Тактап айтканда, айлана-чөйрөнү коргоо боюнча мамлекеттик чыгымдарды каржылоо көлөмү 2018-2022-жылдары 822 миллион сомдон 1099 миллион сомго чейин өскөн, ал эми 2023-жылдын 10 айынын жыйынтыгы боюнча 1179 млн сомду түздү, бул аталган чөйрөдөгү приоритеттүү долбоорлорду ишке ашырууга өлкөнүн объективдүү муктаждыктарына жооп бербейт⁹.

Ошентип, митигация жана адаптациялоо жаатындагы долбоорлорду каржылоого жаңы инструменттерин иштеп чыгууга муктаждык бар, алар климаттык инвестициялардын натыйжалуулугун жогорулатууга жана республикадагы климаттын өзгөрүшүнүн терс кесепеттерин жоюу менен байланышкан приоритеттүү милдеттерди чечүү үчүн жеке инвестицияларды тартууга түрткү берет.

Митигация жана адаптациялоо жаатында приоритеттүү долбоорлорду ишке ашыруу үчүн өздүк ресурстардын жетишсиздигинен улам Кыргыз Республикасы донорлордун, эл аралык уюмдардын жана эл аралык каржы институттарынын кеңири спектри менен кызматташып, эл аралык долбоорлордун активдүү катышуучусу болуп саналат. Бирок бул кызматташтыктын потенциалы азыркы учурда толук ишке ашырылбай жаткандыгын жана азыркы учурда Кыргыз Республикасында климаттык каржылоонун көлөмүн ар кандай булактардан көбөйтүү үчүн олуттуу мүмкүнчүлүктөр бар экенин белгилей кетүү керек.

NDC Partnershipтин демилгесинин маалыматтарына ылайык 2024-жылдын башына карата Кыргыз Республикасы үчүн климаттык долбоорлорду каржылоо үчүн ресурстар жеткиликтүү, алар 48 чет өлкөлүк булактар тарабынан берилет, анын ичинде адаптациялык долбоорлорду каржылоого 32 булак, митигациялык долбоорлор үчүн 35 булак, ошондой эле секторлор аралык чараларды каржылоого 14 булак (Тиркеме 1).

4.3 Климаттык каржылоо инструменттерин өнүктүрүү боюнча перспективдүү өнөктөштөр

Кыргыз Республикасына жеткиликтүү болгон глобалдык жана аймактык климаттык фонддор тарабынан климаттык долбоорлорго мобилизацияланган ресурстардын жалпы көлөмү болжол менен 52 млрд. долларды түзөт.

Кыргыз Республикасында климаттык долбоорлорду каржылоо үчүн негизги ресурстарга төмөнкү эл аралык климаттык фонддор ээ ¹⁰:

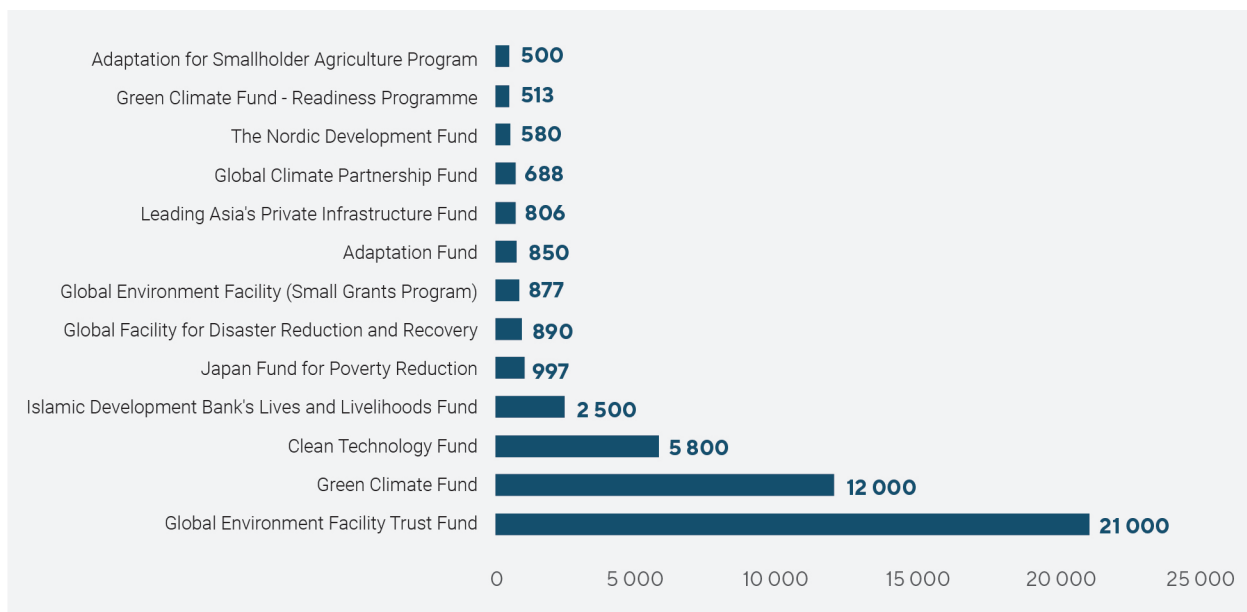
⁹ https://sti.gov.kg/stsStorage/websti/2023/12/5/stidocument_611c4683-0a0a-45ec-b360-4d5a28891ae0.pdf

¹⁰ <https://ndcpartnership.org/knowledge-portal/climate-funds-explorer>

- Global Environment Facility Trust Fund;
- Global Environment Facility - Small Grants Program;
- Green Climate Fund;
- Climate Investment Funds - Clean Technology Fund;
- Adaptation Fund;
- Adaptation for Smallholder Agriculture Program;
- Global Climate Partnership Fund;
- Global Facility for Disaster Reduction and Recovery;
- Green Climate Fund - Readiness Programme;
- Islamic Development Bank's Lives and Livelihoods Fund;
- Japan Fund for Poverty Reduction;
- Leading Asia's Private Infrastructure Fund;
- The Nordic Development Fund.

Аталган фонддор тарабынан климаттык долбоорлорго мобилизацияланган ресурстардын жалпы көлөмү 3-сүрөттө каралган.

3-сүрөт. Климаттык долбоорлорго негизги фонддор тарабынан мобилизацияланган ресурстардын жалпы көлөмү, млн АКШ доллары

4-сүрөттөгү маалыматтарга ылайык, 2024-жылдын башына карата климаттык каржылоонун эл аралык рыногунда Кыргыз Республикасы үчүн климаттык фонддордун олуттуу сандагы ресурстары жеткиликтүү болгон (климаттык долбоорлордун профилине жараша):¹⁰

4-сүрөт. Кыргыз Республикасында климаттык долбоорлорду каржылоого ресурстары жеткиликтүү болгон климаттык фонддордун саны (Долбоордун профилине жараша), бирдик

Кыргыз Республикасында климаттык долбоорлор үчүн каржылоонун потенциалдуу булактарынын эң көп саны митигация жаатында (каржылоонун 35 булагы), энергетика жана энергияны натыйжалуу пайдаланууну жогорулатуу жаатында (33 булак), ошондой эле климаттын өзгөрүшүнө адаптациялоого (32 булак) туура келген.

Кыргыз Республикасы үчүн климаттык каржылоонун жеткиликтүү 38 булагы үчүн долбоорду ишке ашыруу профили боюнча мамлекеттик башкаруу органы негизги өнөктөш болуп саналат, каржылоонун 26 булагы жеке сектор менен иштөөгө багытталган, 19 климаттык фонд региондук деңгээлде ведомстволор менен иштөөгө багытталган ¹⁰.

Кыргыз Республикасы үчүн жеткиликтүү болгон эл аралык климаттык каржылоо булактарынын негизги саны (36 климаттык фонд) тиешелүү долбоорлорду каржылоо үчүн гранттык ресурстарды сунуштайт, өлкө үчүн жеткиликтүү 16 каржылоо булагы долбоорлорго накта салым инструменттерин колдонуу менен долбоорлорду ишке ашырат, 11 булак негизги капиталга инвестицияларды сунуштайт. Ошондой эле Кыргыз Республикасы үчүн 9 климаттык фонд сунуш кылган жеңилдетилген насыялар, коммерциялык насыялар жана кепилдик инструменттер (4 булактан), ошондой эле конкреттүү натыйжага жетишүүгө багытталган каржылоо инструменттери жана камсыздандыруу инструменттери (тиешелүүлүгүнө жараша 2 жана 1 каржылоо булагы) жеткиликтүү. ¹⁰

Ошондой эле Кыргыз Республикасына жеткиликтүү болгон эл аралык климаттык каржылоо булактарынын негизги саны (35 булак) улуттук өнөктөштөр тарабынан тең каржылоону талап кылбайт, 13 булак менен иштөөдө Кыргыз Республикасы тарабынан долбоорлорду кошо каржылоо камсыз кылынууга тийиш. ¹⁰

Ошентип, дүйнөдө болгон климаттык каржылоо инфраструктурасы Кыргыз Республикасына масштабдуу гранттык программаларды кошо алганда, улуттук бенефициарлардын ар кандай категорияларын митигациялоо жана адаптациялоо жаатындагы долбоорлорду ишке ашыруу үчүн олуттуу ресурстарды тартуу боюнча кеңири мүмкүнчүлүктөрдү берет.

5. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА КЛИМАТТЫК КАРЖЫЛОО ЧӨЙРӨСҮНДӨ ИНСТИТУТТУК ЖАНА ЖӨНГӨ САЛУУЧУ ЧӨЙРӨНҮН ӨНҮГҮҮСҮНҮН УЧУРДАГЫ АБАЛЫН ЖАНА ТОСКООЛДУКТАРДЫ ТАЛДОО

5.1 Негизги улуттук документтер

Кыргыз Республикасы климаттын өзгөрүшүнүн кесепеттерине каршы күрөшүү чөйрөсүндө улуттук ченемдик-укуктук базаны жана институттук чөйрөнү өнүктүрүүгө олуттуу көңүл бурат.

Өлкөдө УДАС, “2018-2040-жылдарга Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясы”¹¹, ошондой эле жакынкы арада “2024-2028-жылдарга Жашыл экономиканы өнүктүрүү программасы”¹² жана “2050-жылга чейин Кыргыз Республикасынын Көмүртек нейтралдуулугуна жетүү боюнча узак мөөнөттүү иш-аракеттер концепциясы” бекитилиши пландалууда жана башка бир катар маанилүү стратегиялык программалык документтер кабыл алынып, ишке ашырылууда.

Климаттык саясатты ишке ашыруу жана климаттык каржылоо инфраструктурасын өнүктүрүү чөйрөсүндө институттук чөйрөнү өнүктүрүү маселелери төмөнкүдөй документтерде чагылдырылган:

- Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2022-жылдын 8-апрелиндеги № 197 “Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2020-жылдын 30-январындагы № 46 «Климаттын өзгөрүшү, экология жана «жашыл» экономиканы өнүктүрүү маселелери боюнча координациялык кеңеш жөнүндө» токтомуна өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу»;¹³
- Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине караштуу климаттык каржылоо борбору жөнүндө жобо (Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2023-жылдын 5-декабрындагы № 649 токтомуна ылайык);¹⁴
- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2017-жылдын 14-августундагы №478 “Кыргыз Республикасынын Климаттык каржылоо борборун түзүү жөнүндө” токтому);¹⁵
- Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2020-жылдын 30-январындагы №46 “Климаттын өзгөрүшү, экология жана туруктуу өнүктүрүү маселелери боюнча Координациялык кеңеш жөнүндө” токтому¹⁶.

Өлкөдө климаттык каржылоо маселелерин координациялоонун институционалдык механизми катары Кыргыз Республикасынын Өкмөтү көп тараптуу өнүктүрүү банктарынын биргелешкен миссиясынын сунушу боюнча 2017-жылы Климаттык каржылоо борборун түзгөн.

¹¹ <https://www.gov.kg/ru/programs/8>

¹² <https://mineconom.gov.kg/ru/direct/302/335>

¹³ <https://cbd.minjust.gov.kg/159102/edition/1169203/ru>

¹⁴ <https://cbd.minjust.gov.kg/158877/edition/1262821/ru>

¹⁵ <https://www.gov.kg/ru/npa/s/743>

¹⁶ <https://cbd.minjust.gov.kg/159127/edition/1168345/ru>

Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин 2023-жылдын¹⁴ 5-декабрындагы №649 токтомуна ылайык, *“БУУнун Жашыл климаттык фондунда (ЖКФ), эл аралык уюмдарда Кыргыз Республикасынын кызыкчылыктарын тийиштүү түрдө көрсөтүү, инвестицияларды тартуу жана илгерилетүү максатында”*, ЖКФ Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин карамагына өткөрүлүп берилген.

Жобого ылайык ЖКФнын негизги максаттары жана милдеттери болуп төмөнкүлөр саналат:

- ЖКФтен жана эл аралык уюмдардан каржы ресурстарды жана инвестицияларды тартуу;
- климатты өзгөртүү жаатында инвестицияларды илгерилетүүгө, программаларды жана долбоорлорду ишке ашырууга көмөктөшүү;
- климаттык долбоорлорду даярдоо, климаттык каржылоону тартуу жана климаттын өзгөрүшүнө тиешелүү башка маселелер боюнча мамлекеттик органдар, эл аралык уюмдар, өнүктүрүү боюнча өнөктөштөр, кызыкдар коммерциялык эмес уюмдар, бизнес-түзүмдөр, окуу жана илимий мекемелер менен өз ара аракеттенүүнү жүзөгө ашыруу.

5.2 Климаттык каржылоо инструменттерин өнүктүрүүдө “жашыл” таксономиянын ролу

Кыргыз Республикасында климаттык каржылоо рыногун өнүктүрүүдө маанилүү жөнгө салуучу ролду “жашыл” таксономия ойнойт.

Учурда иштелип жаткан “жашыл” таксономияны улуттук деңгээлде кабыл алуу Кыргыз Республикасынын рыногунда иштөөгө кызыкдар болгон улуттук жана чет өлкөлүк ишканалардын кенири чөйрөсү үчүн кошумча рыноктук мүмкүнчүлүктөрдү түзөт, ошондой эле мамлекеттик климаттык саясатынын инструменттеринин ийкемдүүлүгүн жогорулатууга мүмкүндүк берет.

Климаттык каржылоону өнүктүрүү потенциалы көз карашынан алганда улуттук “жашыл” таксономияда чагылдыруу үчүн Кыргыз Республикасы үчүн приоритеттүү иш-чаралардын түрлөрү болуп төмөнкүлөр саналат:

- энергиянын кайра жаралуучу булактары (шамал энергиясы, күн энергиясы, геотермалдык энергия, гидроэнергетика, биоэнергия, камсыздоо чынжыры жана кайра жаралуучу энергия үчүн көмөкчү инфраструктура, суутек өндүрүү);
- иштеп жаткан жана курулуп жаткан өнөр жай жана турак жай объекттеринин энергиялык натыйжалуулугун жогорулатуу, муниципалдык имараттардын энергиялык натыйжалуулугун жогорулатуу, энергиялык жактан натыйжалуу жаңы имараттар, курулуштар жана курулмалар;
- “жашыл” имараттар (жаңы “жашыл” имараттарды куруу, коштоочу инженердик системаларды жана курулуш материалдарын өндүрүү, “жашыл” инфраструктураны түзүү;
- туруктуу транспорт (аз көмүрөктүү унаалар жана транспорттук инфраструктура, жеке мобилдүүлүктүн альтернативдүү каражаттары);
- сууну туруктуу пайдалануу, сууну сактоо, саркынды сууларды кайра иштетүү, суу ресурстарын сактоо жана калыбына келтирүү;
- калдыктарды кайра иштетүү жана ресурстардын натыйжалуулугун жогорулатуу;
- туруктуу айыл чарба жана жерди пайдалануу;
- туруктуу токой чарбасы;
- биологиялык ар түрдүүлүктү сактоо.

5.3 Климаттык каржылоону өнүктүрүү чөйрөсүндөгү прогресс жана негизги тоскоолдуктар

Акыркы жылдары Кыргыз Республикасында улуттук климаттык саясатты өркүндөтүү боюнча жүргүзүлүп жаткан системалуу иштердин алкагында климаттык саясат жаатында улуттук институттук жана жөнгө салуучу потенциалды чыңдоо, ошондой эле климаттын өзгөрүшүнүн кесепеттерине каршы күрөшүү маселелери боюнча эл аралык кызматташтыкты өнүктүрүү чөйрөсүндө олуттуу прогресс камсыз кылынды.

Атап айтканда:

- тармактык жана региондук деңгээлдерде негизги климаттык тобокелдиктер жана коркунучтар далилделген, кабыл алынган УДАС Кыргыз Республикасынын экономикасынын секторлору боюнча приоритеттүү митигациялык жана адаптациялык иш-чаралар аныкталган;
- климаттык каржылоонун улуттук инфраструктурасын өнүктүрүү процессинин негизги көйгөйлүү аспектилери жөнүндө түшүнүк калыптанды;
- өлкөнүн деңгээлинде мамлекеттик статистикалык байкоолорду ишке ашыруунун алкагында баштапкы маалыматтарды чогултуу жол-жоболору, ошондой эле улуттук климаттык отчеттуулукту жана Туруктуу өнүгүү максаттары боюнча отчеттуулукту даярдоо өркүндөтүлдү;
- улуттук климаттык саясат чөйрөсүндө стратегиялык документтерди даярдоого тартылган негизги кызматкерлердин квалификациясынын деңгээли жогорулатылууда;
- митигация жана адаптациялоо долбоорлорунда Кыргыз Республикасы үчүн эл аралык техникалык жардамдын көлөмүн көбөйтүүгө жетишилди;
- климаттык саясат маселелери боюнча трансчегаралык кызматташуу механизмдерине Кыргыз Республикасынын активдүү катышуусу камсыз кылынды;
- улуттук банк тутумун жана өлкөнүн каржы секторун өнүктүрүү, ошондой эле банк тутумунун негизги көрсөткүчтөрүн жакшыртуу камсыз кылынды.

Ошону менен бирге, Кыргыз Республикасындагы климаттык каржылоо рыногун өнүктүрүүгө негизги тоскоолдуктарга төмөнкүлөр кирет:

Экономикалык тоскоолдуктар:

- Кыргыз Республикасында климаттык каржылоо рыногун колдоонун комплекстүү чараларын ишке ашыруу, климаттын өзгөрүшүнө байланыштуу көйгөйлөрдү чечүү үчүн аталган чөйрөдө жаңы механизмдерди ишке киргизүү үчүн бардык деңгээлдеги бюджеттердин ресурстарынын жетишсиздиги;
- берилген насыя ресурстардын жогорку наркынын шартында Кыргыз Республикасынын банк сектору тарабынан климаттык долбоорлорго насыя берүү үчүн колдонуудагы инструменттердин жетишсиз өнүккөндүгү жана суроо-талаптын жоктугу;
- үй чарбалары үчүн натыйжалуу жана жеткиликтүү климаттык каржы продуктылардын жоктугу.

Саясий тоскоолдуктар:

- Кыргыз Республикасынын мамлекеттик башкаруу органдарынын өкүлдөрүнүн климаттык каржылоо инструменттерине, ошондой эле иштеги климаттык маалыматтарга, кызматтарга жана сценарийлерге суроо-талаптын жетишсиздиги.

Технологиялык тоскоолдуктар:

- климаттык долбоорлорду натыйжалуу пландаштыруу жана ишке ашыруу үчүн баштапкы климаттык маалыматтардын жеткиликтүүлүгү жана ачык-айкындыгы жетишсиз;
- Кыргыз Республикасында климаттык каржылоо инструменттерин колдонуу менен климаттык долбоорлорду пландаштыруу жана ишке ашыруу үчүн эл аралык маалымат базаларын (эң мыкты жеткиликтүү технологиялар, технологияларды киргизүүнүн ийгиликтүү тажрыйбалары, технологиялардын жана митигация жана адаптациялоо үчүн чечимдердин наркы) жетишсиз пайдалануу;
- климаттын өзгөрүү маселелерин эске алуу менен тармактык техникалык стандарттарды жана ченемдерди өркүндөтүүнүн жана кайра карап чыгуунун учурдагы жол-жоболору.

Регулятивдик тоскоолдуктар:

- улуттук ченемдик-укуктук базада климаттык каржылоонун маанилүү инструменттердин кеңири спектрин өнүктүрүүнүн приоритетинин чагылдырылбаганы (энергетикалык сервистик ишмердүүлүк механизмдери, айланма фонддор, климаттык камсыздандыруу инструменттери, “жашыл” ипотекалык продуктулар, климаттык долбоорлорго инвестициялардан тобокелдиктерди төмөндөтүү механизмдери);
- иштелип чыккан жана кабыл алынган тармактык пландарга, программаларга жана климаттык каржылоо инструменттери аркылуу аларды ишке ашыруу үчүн ресурстук колдоонун стратегияларына интеграциянын жоктугу;
- климаттык каржылоо жаатындагы мыйзам чыгаруу ишинин алдыңкы чет өлкөлүк тажрыйбасынын Кыргыз Республикасынын улуттук ченемдик укуктук базасына жетишсиз интеграциясы.

Социалдык тоскоолдуктар:

- негизги ведомстволордун кызматкерлеринин климаттык каржылоо инструменттеринин иштөө механизмдери, Кыргыз Республикасы үчүн эл аралык климаттык каржылоо мүмкүнчүлүктөрү, ошондой эле аталган чөйрөдөгү мыкты чет өлкөлүк тажрыйбалар жөнүндө маалымдуулугунун жетишсиз деңгээли;
- климаттык саясатты ишке ашыруу жана климаттык каржылоо инструменттерин колдонуу жагынан региондук деңгээлдеги мамлекеттик кызматкерлердин квалификациясынын жетишсиздиги.

Институционалдык тоскоолдуктар:

- климаттык каржылоону өнүктүрүү боюнча мамлекеттик органдардын ишин ведомстволор аралык координациялоонун жетишсиздиги, климаттык каржылоо рыногунун негизги катышуучуларынын ролун жана жоопкерчилигин так аныктоо үчүн Кыргыз Республикасынын институционалдык чөйрөсүн жакшыртуу зарылчылыгы;
- Кыргыз Республикасында көрсөтүлгөн негизги эл аралык уюмдардын жана донорлордун өлкөдөгү климаттык каржылоо инструменттерин өнүктүрүүгө, ошондой эле көрсөтүлгөн чөйрөдө техникалык жардам көрсөтүүгө тартуу деңгээлинин жетишсиздиги.

5.4 Климаттык каржылоо рыногун өнүктүрүүнүн стратегиялык багыттары

Аныкталган тоскоолдуктарды эске алуу менен Кыргыз Республикасынын ченемдик-укуктук базасына жана институттук чөйрөсүнө интеграцияны талап кылган климаттык каржылоону өнүктүрүүнүн негизги аспектилері төмөнкүлөр болуп саналат:

- климаттык каржылоонун жалпы маселелери (атап айтканда, “Климаттык каржылоо жөнүндө” тиешелүү мыйзамды кабыл алуу аркылуу);
- Кыргыз Республикасынын Климаттык аялуу секторлорундагы долбоорлорду каржылоо үчүн (айыл чарбасы, суу чарбасы, транспорттук инфраструктура, энергетика, токой чарбасы, социалдык чөйрө, табигый кырсыктардын тобокелдигин төмөндөтүү сектору, ошондой эле кайра жаралуучу энергетика жана энергиянын натыйжалуулугун жогорулатуу жаатындагы долбоорлор үчүн) климаттык каржылоо инструменттерин колдонуунун тармактык аспектилері;
- энергетикалык тейлөө ишмердүүлүк, үй чарбаларында энергиянын натыйжалуулугун колдоо инструменттери, салыктык жеңилдиктер жана субсидиялар, климаттык камсыздандыруу механизмдери, көмүртек рыногу, “жашыл” ипотека сыяктуу климаттык каржылоо инструменттерин жана механизмдерин жөнгө салуучу маселелерди Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук базасына интеграциялоо, “жашыл” облигациялар, климаттык кооптуу технологияларды колдонууга мораторий жана тыюу салуу маселелери, сатып алуулардын “жашыл” механизмдери, ошондой эле Кыргыз Республикасынын эл аралык климаттык фонддордун ресурстарына жеткиликтүүлүгүн жакшыртуу маселелери;
- Кыргыз Республикасынын экономикасынын климаттык аялуу секторлорундагы тармактык программаларды, пландарды жана стратегияларды пландоо процесстерине климаттык каржылоо инструменттерин интеграциялоо;
- климаттык каржылоо инструменттерин колдонууну эске алуу менен бюджеттик процессти өркүндөтүү;
- жаңы “жашыл” курулуш үчүн климаттык каржылоо инструменттерин өнүктүрүү (жеке турак жай курулушуна басым жасоо менен “жашыл” ипотека);
- туруктуу жана климаттык нейтралдуу калктуу конуштарды, шаардык жана айылдык аймактарды өнүктүрүү боюнча долбоорлорду ишке ашыруу үчүн климаттык каржылоо инструменттерин өнүктүрүү;
- климаттык саясат, “жашыл” өнүктүрүү жана климатты каржылоо жаатында билим берүү жана окутуу;
- митигация жана адаптациялоо үчүн технологиялар чөйрөсүндө сертификаттоо менен стандартташтыруу маселелери;
- климаттын өзгөрүшүнө дуушар болгон секторлордо инвестициялык саясатты координациялоо боюнча институционалдык мандат маселелери;
- климаттык маалыматтар менен ведомстволор аралык алмашуу жана рыноктук жана климаттык каржылоо инфраструктурасын өнүктүрүү боюнча ведомстволор аралык иштерди координациялоо маселелери;
- өлчөө, отчеттуулук жана текшерүү (MRV) механизмдерин өркүндөтүү;
- Кыргыз Республикасында климаттык каржылоо рыногун өнүктүрүү маселелери боюнча ведомстволор аралык координациялоону жана эл аралык уюмдар жана донордук коомчулук менен координациялоону күчөтүү.

Кыргыз Республикасында климаттык каржылоо инфраструктурасын андан ары өнүктүрүүнүн маанилүү элементи болуп пландоонун “матрицалык” түзүмүнө өтүү да болушу мүмкүн, ал өзүнө төмөнкүдөй негизги чен-өлчөмдөрдү бириктирет:

- сектордук өлчөм (энергетика, энергиялык натыйжалуулукту жогорулатуу, суу сектору, айыл чарба, транспорт, курулуш, табигый кырсыктардын тобокелдиктерин азайтуу секторлору, биологиялык ар түрдүүлүктү сактоо сектору ж.б үчүн климаттык каржылоо инструменттери);
- аймактык өлчөм (улуттук жана облустук деңгээлдеги долбоорлор, ошондой эле калктуу конуштар үчүн климаттык каржылоо инструменттери);
- убакыт өлчөмү (кыска, орто жана узак мөөнөттүү климаттык каржылоону пландаштыруу);
- катмарды пландаштыруу (ишканалар жана уюмдар, ошондой эле үй чарбалары үчүн рыноктук климаттык каржылоо инструменттерин сунуштоо).

Демек, Кыргыз Республикасында климаттык каржылоону натыйжалуу пландаштыруу процесси тийиштүү программаларды жана ар кандай деңгээлдеги (улуттук, региондук, тармактык, ишкана, чарбалык) каржылоо пландарын иштеп чыгуу маселелерин, ошондой эле көрсөтүлгөн иш-чараларды мекемелер аралык багыттоо маселелерин кигизүүгө тийиш.

Климаттык каржылоо чөйрөсүндө Кыргыз Республикасынын улуттук ченемдик укуктук чөйрөсүн өркүндөтүү процессинде эл аралык уюмдардын, эл аралык каржы институттардын жана донорлордун талаптарын жана сунуштарын улуттук мыйзамдарга интеграциялоо, ошондой эле климаттык каржылоо чөйрөсүндө жөнгө салуунун эң мыкты чет өлкөлүк тажрыйбалары маанилүү ролду ойнойт.

Атап айтканда, азыркы учурда негизги эл аралык каржы уюмдарында климаттык каржылоо инструменттери колдонулушу мүмкүн болгон митигация жаатындагы долбоорлорду классификациялоо боюнча бирдиктүү талаптар бар (Тиркеме 2). Көрсөтүлгөн ыкмаларды Кыргыз Республикасынын “жашыл” таксономиясына жана инвестициялык долбоорлорду ишке ашыруунун бизнес-практикасына интеграциялоо ички жана тышкы инвесторлор үчүн климаттык каржылоо чөйрөсүндөгү долбоорлордун жагымдуулугун жогорулатууга мүмкүндүк берет.

6. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА КЛИМАТТЫК КАРЖЫЛООНУ ӨНҮКТҮРҮҮНҮН ПРИОРИТЕТТЕРИ

6.1 Климаттык каржылоонун приоритеттүү инструменттери

УДАС²да жана Кыргыз Республикасынын башка стратегиялык документтеринде чагылдырылган климаттык инвестицияларга керектөөлөрдү баалоого жараша климаттык каржылоо инструменттерин колдонуу менен инвестициялар үчүн приоритеттүү багыттар болуп төмөнкүлөр саналат:

- энергиянын кайра жаралуучу булактары;
- ар кандай секторлордо (турак жай фонду, бюджеттик чөйрөнүн имараттары, өнөр жай, кызмат көрсөтүү чөйрөсү) энергиялык натыйжалуулукту жогорулатуу;
- жаңы жеке жана көп батирлүү турак жай курулушу;
- туруктуу аз көмүрөктүү транспорт;
- калдыктарды пайдалануу жана жок кылуу;
- суу ресурстарын туруктуу пайдалануу;
- туруктуу айыл чарба, токой чарбасы жана жерди пайдалануу.

Дүйнөдөгү климаттык каржылоо рыногунун учурдагы жана келечектүү конфигурациясын, ошондой эле экономиканын климаттын өзгөрүшүнө эң аялуу секторлору боюнча Кыргыз Республикасында климаттык каржылоого болгон керектөөлөрдү талдоо, аларды өнүктүрүү өлкө үчүн келечектүү болуп саналышы мүмкүн болгон кийинки бир катар инструменттерди аныктоого мүмкүндүк берет.

Аларга төмөнкүлөр кирет:

- бюджеттик сектордун энергонатыйжалуулугун жогорулатууга багытталган инструменттер (*айлануучу фонддор, кепилдиктер фонддору, энергосервистик контракттар*);
- энергиянын кайра жаралуучу булактарына инвестицияларды тартууга багытталган инструменттер (“жашыл” облигациялар, айлануучу фонддор, кепилдиктер фонддору, көмүртек рыногунун инструменттери, жеңилдетилген насыялар);
- өнөр жай жана кызмат көрсөтүү чөйрөсүндө жеке сектордун энергиялык натыйжалуулугун жогорулатууга багытталган инструменттер (*“жашыл” лизинг, айлануучу фонддор, жеңилдетилген насыялар, кепилдик фонддору*);
- турак жай фондунун энергиялык натыйжалуулугун жогорулатууга багытталган инструменттер (*“жашыл” ипотека, калк үчүн жеңилдетилген насыялар, субсидиялар жана салыктык чегерүүлөр*);
- заманбап технологияларды киргизүүдө айыл чарба продукциясын өндүрүүчүлөрдүн климаттык аялуулугун төмөндөтүү боюнча долбоорлорду ишке ашырууга багытталган инструменттер (*климаттык камсыздандыруу инструменттери, жеңилдетилген насыялар, климаттык чечимдерди сатып алууда субсидиялоо инструменттери, кепилдик фонддору*);
- экологиялык таза транспорт каражаттарын сатып алууга багытталган инструменттер (*“жашыл” облигациялар, жеңилдетилген насыялар, экологиялык таза транспорт каражаттарын сатып алууда субсидиялоо, салыктык чегерүүлөр, көмүртек рыногунун элементтери*);

- митигация жана адаптациялоо жаатындагы долбоорлорду ишке ашыруу үчүн тартуучу *эл аралык каржы уюмдардын жана донорлордун гранттары жана насыялары*;
- *республикалык жана региондук бюджеттердин* каражаттары.
- Кыргыз Республикасынын банктарынын *насыя ресурстары*.

Климаттык каржылоонун ар бир инструментин киргизүүнүн экономикалык максатка ылайыктуулугу ар бир максаттуу сектордогу тиешелүү келечектүү рыноктук нишанын көлөмү, Кыргыз Республикасында бул инструментти практикалык ишке ашыруу үчүн механизмдердин жана институционалдык оюнчулардын болушу, бизнестин кызыкчылыгы, ошондой эле мамлекет үчүн жетүүгө мүмкүн болгон комплекстүү экологиялык, экономикалык жана социалдык натыйжа менен аныкталууга тийиш.

6.2 Көмүртек рыногунун инструменттери

Улуттук жана региондук көмүртек рынокторунун иштешинин негизги параметрлери боюнча Дүйнөлүк банктын¹⁷ маалыматтарын талдоо, парник газдарынын эмиссиясынын негизги дүйнөлүк соода системаларынын жүгүртүлүшү жана баа көрсөткүчтөрү регионго жана бул чөйрөнү жөнгө салуунун улуттук өзгөчөлүктөрүнө жараша олуттуу түрдө өзгөрүп турат деген тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет.

Кыргыз Республикасында парник газдарынын эмиссиясынын учурда түзүлгөн деңгээли жана өлкөнүн экономикасынын түзүмү эмиссияларды сатуунун толук масштабдуу улуттук системасын түзүү жана өлкөнүн ичинде көрсөтүлгөн механизмдерди колдонуу менен олуттуу каржы ресурстарды мобилизациялоо үчүн жетишсиз.

Ошол эле учурда, көмүртек рыногунун механизмдерин колдонуу менен митигацияга багытталган долбоорлорго каражаттарды тартуу боюнча мүмкүнчүлүктөр ЕАЭБдин алкагында аймактык соода системасын түзүү учурунда, ошондой эле Кыргыз Республикасы менен чет өлкөлөрдүн ортосунда же болбосо жеке өнөктөштөрдүн ортосунда эмиссия квоталарын ишке ашырууга багытталган эки тараптуу келишимдерди жүзөгө ашырууда ишке киргизилиши мүмкүн.

Эмиссияларды сатуу системасынан айырмаланып, көмүртек салык системалары өлкөнүн экономикасынын көлөмүнө анча сезгич эмес, ийкемдүү механизм болуп саналат.

Чет өлкөлөрдө көмүртектерге салык салуу системаларынын иштешинин негизги көрсөткүчтөрү боюнча маалыматтарды талдоо көрсөтүлгөн механизмди ишке ашыруунун абалына же регионго жараша 1-156 АКШ доллары/т CO₂ деңгээлинде көмүртектин эмиссиясынын нормасынын учурдагы деңгээлин көрсөтөт¹⁷.

Кыргыз Республикасында көмүртек салыгын салуу механизмдин киргизүү үчүн потенциалдуу мүмкүнчүлүктөр жетишерлик кенен. От казан-меш отунун, энергетика үчүн органикалык отунду, автотранспорт үчүн отунду пайдалануу чөйрөсү, ал эми мындай механизмди колдонуудан алынган салык жыйымдары каржылоонун кошумча булагы катары тиешелүү климаттык долбоорлорду ишке ашырууга багытталышы мүмкүн, анткени Кыргыз Республикасында көмүртекти

¹⁷ https://carbonpricingdashboard.worldbank.org/map_data

каржылоо каналдары боюнча ресурстарды тартуунун бааланган көлөмү жылына бир нече миллион АКШ долларына жетет.

6.3 “Жашыл” облигациялар

ICMA¹⁸ жана The Green Bond Principles сунуштарына ылайык, “жашыл” облигациялардын инструментин туруктуу өнүгүү максаттарынын төмөнкү кеңири спектрин ишке ашырууга байланыштуу долбоорлорду каржылоо үчүн колдонуу сунушталат (максаттар 1.2, 3.6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15).

Чыгыш Европа, Закавказье жана Борбордук Азия өлкөлөрүнүн климаттык долбоорлорду каржылоо үчүн “жашыл” облигациялар инструментин киргизүү тажрыйбасын талдоо бир нече ондогон, жүздөгөн миллион АКШ доллары өлчөмүндө каржы ресурстарды ыкчам тартуу зарыл болгон учурда анын натыйжалуулугу жөнүндө күбөлөндүрөт.

Кыргыз Республикасында “жашыл” облигациялардын инструменттерин аркылуу ресурстарды тартуунун приоритеттүү чөйрөлөрү болуп кайра жаралуучу энергетика тармагындагы долбоорлор, энергиянын натыйжалуулугун жогорулатуу, калдыктарды жок кылуу утилдештирүү, суу секторундагы долбоорлор, ошондой эле муниципалдык транспортту жашылдандыруу экологизациялоо чөйрөсүндөгү долбоорлор саналат.

“Жашыл” облигациялардын потенциалдуу чыгаруучулардын эмитенттеринин категориялары катары Кыргыз Республикасынын улуттук бийлик органдары, ошондой эле жеке (биринчи кезекте банктар) сектор чыгышы мүмкүн, бул аталган механизмди колдонуу менен ресурстарды артыкчылыктуу ири инвестициялык долбоорлорго тартуунун ийкемдүүлүгүн камсыз кылууга мүмкүндүк берет.

Кыргыз Республикасы үчүн “жашыл” облигациялар механизмдин пайдалануу менен баштапкы этабында каржылоону мобилизациялоонун болжолдуу көлөмү 10-20 млн АКШ долларынан кем эмес бааланат, ал эми орто мөөнөттүү келечекте жылына 30-40 млн АКШ долларын түзөт.

“Жашыл” облигациялар инструменти аркылуу климаттык каржылоону мобилизациялоо боюнча Кыргыз Республикасынын потенциалын күчөтүүгө төмөнкүдөй кадамдар өбөлгө түзөт:

- “жашыл” облигациялардын инструменттерин колдонуу чөйрөсүндө ченемдик-укуктук базаны өркүндөтүү;
- аталган чөйрөдө улуттук потенциалды өнүктүрүү жолу менен “жашыл” облигациялар инструменти аркылуу инвестицияларды тартуу үчүн инвестициялык сунуштарды даярдоонун транспаренттүүлүгүн жана сапатын жогорулатуу, ошондой эле климаттык каржылоо борбору, банк сектору, ошондой эле жеке жана мамлекеттик секторлордун ири ишканалары тарабынан чет өлкөлүк алдыңкы тажрыйбаларды колдонуу;
- “жашыл” облигациялар инструменти аркылуу эл аралык рынокто тартылган каржы ресурстардын наркын төмөндөтүү үчүн өлкөнүн инвестициялык рейтингин жогорулатуу;
- Кыргыз Республикасынын чыгаруучулары тарабынан чыгарылган “жашыл” облигациялардын инструменти менен иштөө үчүн стратегиялык өнөктөштөрдүн тобун түзүү.

¹⁸ <https://www.icmagroup.org/sustainable-finance/the-principles-guidelines-and-handbooks/green-bond-principles-gbp/>

6.4. Энергиянын эффективдүүлүгүн (натыйжалуулугун) жогорулатуу жана энергиянын кайра жаралуучу булактарын ишке киргизүү жаатындагы долбоорлорду каржылоо механизмдери

Азыркы учурда алдыңкы өлкөлөрдүн рыногунда энергиянын натыйжалуулугун жогорулатуу жана энергиянын кайра жаралуучу булактарын (мындан ары - ЭКЖБ) ишке киргизүү боюнча долбоорлорду каржылоо инструменттеринин кеңири спектри берилген.

Негизги болуп төмөнкүлөр саналат:

- гранттар;
- тикелей бюджеттик каржылоо же кошо каржылоо;
- электр энергиясы, жылуулук же отун үчүн тарифке кошумча төлөө аркылуу энергия менен жабдуучу компания тарабынан долбоорлорду каржылоо;
- коммуналдык же коммерциялык энергетикалык тейлөө компаниялары (мындан ары - ЭСКО) же супер-ЭСКО;
- өнүктүрүү институттары, эл аралык каржы уюмдар же коммерциялык банктар аркылуу тартылуучу насыя каражаттары
- кепилдиктерди берүү механизмдери;
- коммерциялык ишканалар чыгарган карыздык инструменттер;
- ижара (лизинг);
- жабдып туруучулар тарабынан энергияны үнөмдөөчү жабдууларды ишке киргизүү үчүн насыя берүү.

Ошентип, Кыргыз Республикасында көрсөтүлгөн рыноктун өнүгүү баскычына жараша энергиянын натыйжалуулугун жогорулатуу жана ЭКЖБны киргизүү боюнча долбоорлорду ишке ашыруунун тигил же бул бизнес-моделдери ийгиликтүү иштей алат.

Кыргыз Республикасындагы энергиянын натыйжалуулугу боюнча долбоорлорду учурдагы каржылоо негизинен бюджеттик инвестициялардын, ошондой эле эл аралык каржы институттардын жана донорлордун булактарынын эсебинен жүзөгө ашырылат, ал эми коммерциялык каржылоонун үлүшү экономиканын ар кандай секторлорунда болгон суроо-талапты канааттандыруу үчүн дагы эле жетишсиз.

Ошол эле учурда, ички каржы рыногунда тартылган насыя ресурстардын учурдагы наркы коммерциялык насыя берүү салттуу бизнес моделдерин талап кылынбаган кылат, мында энергиянын эффективдүүлүгүн (натыйжалуулугун) жогорулатуу долбоорлордун көбүнүн өзүн актоо мөөнөтү 6-7 жылдан кем эмес.

Бул категориядагы долбоорлорду колдоонун төмөнкү механизмдери орто мөөнөттүү келечекте Кыргыз Республикасы үчүн максатка ылайыктуу болот:

- өнөр жай же болбосо кызмат көрсөтүү чөйрөсүнүн ишканалары тарабынан энергонатыйжалуу жабдууларды, технологияларды жана ЭКЖБ жабдууларын сатып алуу боюнча бүтүмдөрдү насыяга берүү же лизингдин стандарттуу жол-жоболорунун алкагында улуттук банктар аркылуу тартылуучу насыялар же насыянын негизги бөлүгү боюнча пайыздык чен ставканын бөлүгүн мамлекет тарабынан ордун толуктоо;
- бюджеттик чөйрөдө же мамлекеттик сектордо долбоорлор ишке ашырылган учурда энерго тейлөө иши үчүн насыя берүүнүн жеңилдетилген механизмдерин жайылтуу;

- айланма фонддун бизнес-моделин колдонуу менен энергиянын натыйжалуулугун жогорулатуу жана ЭКЖБны киргизүү боюнча долбоорлорду ишке ашыруу инструменттерин өнүктүрүү;
- эл аралык каржы уюмдар жана донорлор менен кызматташтыкта энергоэффективдүүлүктү жогорулатуу боюнча долбоорлорго инвестицияларды дерискингдин механизмдерин түзүү, бул долбоорлорду ишке ашырууга тартылган насыя ресурстардын зайымчы тарабынан күрөө берүү зарылчылыгы менен байланышкан тобокелдиктерди азайтууга, ошондой эле ушул категориядагы долбоорлордун пландык көрсөткүчтөрүнө жетишүүдө инвестицияланган каражаттарды кайтарууну кепилдөөгө мүмкүндүк берет.

Кыргыз Республикасында бюджеттик чөйрөдө энергонатыйжалуулукту жогорулатуу сектору олуттуу потенциалга ээ, анда энергонатыйжалуулукту жогорулатууга муктаж болгон бир нече миң объекттер бар. Бирок, бир жылдан ашык мөөнөткө келишимдерди түзүү мүмкүнчүлүгү чөйрөсүндөгү жана бюджеттик уюмдар тарабынан үнөмдөлгөн каражаттарды пайдалануу жана кайра бөлүштүрүү боюнча бир катар нормативдик-укуктук актыларга өзгөртүүлөрдү киргизүү зарыл.

Аларды ишке ашыруу үчүн климаттык каржылоонун келечектүү бизнес-модели ЭСКО же супер-ЭСКО болуп саналат, мында энергосервис компаниясы долбоорду ишке ашыруунун бардык тобокелдиктерин өзүнө алат жана объект тарабынан энергоресурстарды үнөмдөөнүн пландаштырылган деңгээлине жетүүгө кепилдик берет.

2020-жылы дүйнөлүк энергетикалык кызматтар рыногунун көлөмү 33 млрд. АКШ¹⁹ долларына жетти. Кытай энергетикалык тейлөө компаниялары үчүн дүйнөлүк рыноктун болжол менен 59% түзгөн, ал эми энергетикалык кызматтар үчүн башка негизги географиялык рыноктор, анын ичинде АКШ жана Европа. Япония, Бразилия, Канада, ЕБге мүчө мамлекеттер жана АКШ сыяктуу өлкөлөрдө энергиянын натыйжалуулугун жогорулатуу келишиминин рыноктук үлүшүнүн басымдуу бөлүгү турак эмес имараттарда, биринчи кезекте билим берүү жана саламаттыкты сактоо тармагында. Кытайда, Кореяда, Индияда, Тайландда жана Мексикада ЭСКОлор өнөр жай ишканалары менен иштөөгө басым жасашат, ал эми Бразилияда жана Түштүк Кореяда ЭСКО кызматтарына суроо-талаптын олуттуу үлүшү турак жай секторунан келет.

Чет өлкөлөрдөгү энерготейлөө компаниялардын ишин талдоо көрсөткөндөй, энергонатыйжалуулукту жогорулатуу боюнча кызмат көрсөтүүлөр рыногун өнүктүрүү деңгээлине, ошондой эле макроэкономикалык кырдаалга жараша ЭСКОну колдоо инструменттери болуп төмөнкүлөр саналышы мүмкүн:

- субсидияларды берүү,
- айланма фонддор,
- түзүмдүк фонддор,
- мамлекеттик тең каржылоо жана гранттар,
- капиталдык чыгымдарды субсидиялоо,
- ЭСКО үчүн салыктык чегерүүлөр,
- мамлекеттик сектордо долбоорлорду ишке ашыруу үчүн супер-ЭСКОну түзүү,
- мамлекеттик жана жеке секторлор үчүн энергиялык натыйжалуулукту жогорулатуу программаларын ишке ашыруу аркылуу мамлекеттик колдоо,
- долбоордук тобокелдиктердин кепилдик инструменттерин жарым-жартылай жабуу,

¹⁹ <https://www.iea.org/events/iea-webinar-on-evolving-energy-service-companies-escos-in-emerging-economies>

- салык стимулдары,
- донорлор жана эл аралык каржы уюмдары тарабынан тең каржылоо аркылуу энергосервис ишин колдоо инструменттери.

Супер-ЭСКОнун бизнес модели негизинен мамлекеттик сектор үчүн энергияны үнөмдөө боюнча долбоорлордун олуттуу пулун ишке ашырган ири (адатта мамлекеттик) оюнчуну камтыйт.

Супер-ЭСКО модели Индия, БАЭ, Сауд Арабия, ошондой эле Бельгия сыяктуу өлкөлөрдө өзүнүн ийгилигин далилдеди. Эреже катары, мамлекеттик каржылоо супер-ЭСКОну каржылоонун негизги булагы болуп саналат, бирок макроэкономикалык жана каржылык тобокелдиктери жогору, өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдө бул түрдөгү долбоорлорду эл аралык каржы уюмдарынын насыяларынын колдонуу менен ийгиликтүү ишке ашырылышы мүмкүн.

Кыргыз Республикасында энергосервис ишин колдоонун оптималдуу топтомун тандоо комплекстүү техникалык-экономикалык талдоо менен аныкталууга тийиш.

Кыргыз Республикасындагы энергетикалык кызмат көрсөтүүлөр рыногунун потенциалы аны өнүктүрүүнүн баштапкы этабында жыл сайын 5-10 миллион АКШ долларына, ал эми орто мөөнөттүү келечекте жылына 15-20 миллион АКШ долларына чейин бааланат.

Айланма фонддордун механизми Кыргыз Республикасында энергиялык натыйжалуулукту жогорулатуу жана ЭКЖБ боюнча долбоорлорду ишке ашыруунун дагы бир перспективдүү инструменти болуп саналат.

Бир жолку жеңилдетилген каржылоо же гранттык программалар практикасынан айырмаланып, энергияны үнөмдөөчү айланма фонддор кыйла туруктуу деп эсептелет, анткени коммерциялык жактан натыйжалуу долбоорлор башка долбоорлорду кайтарым негизде каржылоого жардам берет.

Айланма фонддорду түзүү боюнча ийгиликтүү долбоорлор дүйнөнүн Армения, Болгария, Румыния, Мексика, Косово, Таиланд сыяктуу өлкөлөрүндө ишке ашырылган жана бул бизнес моделин Кыргыз Республикасында ийгиликтүү жайылтууга болот.

Кыргыз Республикасында айланма фондунун механизмдин колдонуу потенциалы жылына 10 миллион АКШ долларына чейин бааланат.

Бөлүштүрүү механизмдерин түзүү өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдө энергиянын натыйжалуулугу жана энергиянын кайра жаралуучу булактары чөйрөсүндөгү долбоорлорду колдоонун натыйжалуу бизнес модели болуп саналат жана долбоордук тобокелдиктерди кардар менен ресурстарды камсыз кылуучу каржы институттардын ортосунда бөлүштүрүүдөн турат.

Көрсөтүлгөн камсыздандыруу механизми камсыздандырылган каржы милдеттенмелерге жараша долбоордун катышуучуларына кепилдиктердин ар кандай түрлөрүн камсыз кылуучу кепилдик фондунун форматында иштей алат.

Ушундай эле механизмдер Дүйнөлүк банк, Азия өнүктүрүү банкы, Африка өнүктүрүү банкы жана эл аралык каржы институттарынын активдүү катышуусу менен дүйнөнүн ар кайсы өлкөлөрүндө ийгиликтүү ишке ашырылган.

Кыргыз Республикасы үчүн бул механизмди колдонуу менен берилүүчү кепилдик жабуунун мүмкүн болуучу потенциалдуу өлчөмү орто мөөнөттүү келечекте бир нече миллион АКШ долларына бааланат.

6.5. Үй чарбалары үчүн каржы продуктулар

Кыргыз Республикасында климаттык каржылоо инфраструктурасын өнүктүрүүдө үй чарбалар үчүн каржы продуктулар маанилүү ролду ойношу мүмкүн.

Азыркы учурда республиканын үй чарбалары турак жай, коммуналдык чарба жана транспорт чөйрөсүндө отун-энергетикалык ресурстардын ири керектөөчүлөрү болуп саналат, бирок турак жайдын энергиянын натыйжалуулугун жогорулатуу жана экологиялык жактан таза транспорт каражаттарын сатып алуу үчүн жагымдуу каржылоо инструменттерине жеткиликтүүлүгү жок.

Ошону менен бирге, көп сандагы өлкөлөрдүн тажрыйбасын талдоо көрсөткөндөй, калк экономиканы декарбонизациялоонун жана климаттын өзгөрүшүнө адаптациялоонун стратегиялык максаттарына жетүүдө маанилүү ролду ойной алат, ушуга байланыштуу үй чарбалары өкмөттөр жана каржы институттар тарабынан климаттык каржылоо рыногунун толук укуктуу катышуучусу катары каралат.

Европа Биримдигинин өлкөлөрүнүн мыкты тажрыйбаларын эске алуу менен Кыргыз Республикасында үй чарбаларын колдоонун төмөнкүдөй инструменттерди түзүү келечектүү болуп саналат:

- үй чарбаларынын жылуулук үчүн энергияны үнөмдөөчү жабдууларды (ЭКЖБ жабдууларын) сатып алуусун субсидиялоо;
- жеке жана көп батирлүү турак жай фондун термомодернизациялоону субсидиялоо;
- “жашыл” ипотекалык механизмдер аркылуу, биринчи кезекте жеке турак жай куруу чөйрөсүндө жаңы энергоэффективдүү турак жай курулушун колдоо;
- энергия натыйжалуулугу жогорку класстагы тиричилик техникасын сатып алууну субсидиялоо;
- экологиялык жактан коопсуз автотранспортту сатып алууну субсидиялоо.

Коммерциялык банктардын жалпы насыя портфелинде Кыргыз Республикасындагы керектөө кредиттеринин жогорку үлүшүн, ошондой эле жаңы турак жай курулуш рыногунун көлөмүн эске алуу менен өлкөдө үй чарбаларын колдоонун бул механизмдерине суроо-талаптын потенциалдуу көлөмү орто мөөнөттүү келечекте жыл сайын 10-20 миллион АКШ долларынан кем эмес деп бааланат.

6.6. Климаттык камсыздандыруу инструменттери

Заманбап камсыздандыруу рыногундагы маанилүү тенденция энергияны үнөмдөөчү чараларды ишке ашыруудан энергияны үнөмдөөнүн инструменттерин иштеп чыгуу болуп саналат.

Аталган бизнес-модель мамлекеттик жана (негизинен) жеке секторлордо ишке ашырылуучу энергияны үнөмдөөчү чаралардын кеңири спектрин камтыйт.

Аталган механизмди колдонуу банктарды жана энергосервис компанияларын тартуу менен энергонатыйжалуулук секторун жеке каржылоонун жетишээрлик өнүккөн рыногу шартында максатка ылайыктуу.

Энергияны үнөмдөөчү иш-чараларды ишке ашыруудан энергияны үнөмдөөнү камсыздандыруучу инструменттери Испания, Португалия, Италия, Словакия, Греция сыяктуу ЕБ өлкөлөрүндө, ошондой эле Латын Америкасынын өлкөлөрүндө ийгиликтүү сыналган жана өнүгүп жатат.

Кыргыз Республикасы үчүн мындай камсыздандыруу инструментин киргизүү кызмат көрсөтүүлөр рыногун өнүктүрүүнүн кийинки этабында 10 жылга чейинки горизонтто энергосервистик компаниялардын механизмдеринин катышуусу менен энергиялык натыйжалуулукту жогорулатуу боюнча долбоорлорду каржылоо боюнча максатка төп келет, аталган кызмат көрсөтүүлөргө потенциалдуу суроо-талап жыл сайын 2-3 млн АКШ долларына чейин бааланат.

Кыргыз Республикасында климаттык камсыздандыруу рыногу да өнүгүү үчүн олуттуу потенциалга ээ.

Кыргыз Республикасы климаттын өзгөрүшүнүн кесепеттерине дуушар болгон айыл чарбасы бар өлкөлөргө кирет. Айыл чарба өндүрүшү чөйрөсүндө климаттын өзгөрүшүнө адаптациялоонун чет өлкөлүк алдынкы тажрыйбасын талдоо, айыл чарба өндүрүүчүлөрү үчүн атайын камсыздандыруу продуктуларын киргизүү алар үчүн климаттын өзгөрүшүнүн терс кесепеттери менен байланышкан түшүмдү жоготуудан финансылык жоготуулардын тобокелдиктерин олуттуу азайтууга мүмкүндүк берерин көрсөтүү.

Мындай механизмдерди Финляндияда, Грецияда жана Нидерландияда ишке ашыруунун ийгиликтүү мисалдары:

- айыл чарба өсүмдүктөрүнө зыянкечтерден келтирилген зыянды, ошондой эле климаттын өзгөрүшүнүн терс таасирлеринен малдын ден соолугун жабыркаткан зыянды камтыган жабуучу *камсыздандыруу продуктулары үчүн салык төлөөдөн бошотуу*;
- экстремалдык аба ырайынын шарттарынан (мисалы, сел, мөңдүр жана үшүк) болгон *айыл чарба өндүрүүчүлөрүнө келтирилген жоготуулардн ордун толуктоо*.

Кыргыз Республикасынын ИДП түзүмүндө айыл чарбанын жогорку үлүшүн, ошондой эле тармак тарабынан аткарылуучу маанилүү социалдык функциясын эске алуу менен климаттык камсыздандыруу механизмдерин киргизүү, климаттын өзгөрүшүнө аярлуу айыл чарба өндүрүүчүлөрүнүн, айрыкча өлкөнүн Баткен, Ош, Жалал-Абад облустары сыяктуу аярлуу региондордун финансылык абалын бир топ жакшыртууга өбөлгө түзөт.

Айыл чарба өндүрүшү чөйрөсүндө климаттык камсыздандыруу рыногунун болжолдуу потенциалы орто мөөнөттүү келечекте 5-10 миллион АКШ долларына бааланат жана келечекте бир нече эсеге көбөйүшү мүмкүн.

6.7 Табигый системаларга инвестициялардын Своп-механизмдери

Кыргыз Республикасында климаттык каржылоону өнүктүрүү үчүн келечектүү багыттарга айыл жана токой чарбасы, экосистемалар жана биологиялык түрлөрдү сактоо чөйрөсү кирет, жаратылыш системаларына инвестициялардын ордуна өлкөнүн тышкы карызынын бир бөлүгүн эсептен чыгаруунун жолу своп-механизмдерин өнүктүрүү болуп саналат.

Климаттык инвестициянын аталган механизми азыркы учурда олуттуу тышкы карызы бар өнүгүп келе жаткан жана ошол эле учурда аялуу жаратылыш системаларына мамлекеттик инвестициялардын жетишсиздигине байланыштуу өнүккөн өлкөлөр жана эл аралык каржы институттары тарабынан жигердүү илгерилетүүгө жана колдоого алынууда.

Көрсөтүлгөн ийкемдүү механизмди колдонуу олуттуу тышкы карызды төлөө зарылчылыгына туш болгон өнүгүп келе жаткан өлкөлөр үчүн жана ошол эле учурда өнүккөн өлкөлөрдүн өкмөттөрүндө жана эл аралык каржы институттарында карыз алуучу катары чыгуучу ресурстар үчүн тышкы кредиторлордун алдындагы карыздын бир бөлүгүн кечүү ордуна жаратылыш системасына инвестициялоо үчүн финансылык стимул түзүүгө мүмкүндүк берет.

Баалоолорго ылайык Кыргыз Республикасы үчүн аталган механизмди колдонуу экономикалык жактан өзүн анык тез актай албаган, бирок өлкөнүн жаратылыш системаларынын климаттын өзгөрүшүнүн кесепеттерине алсыздыгын азайтуу жана алардын адаптациялоо потенциалын күчөтүү көз карашынан алганда маанилүү долбоорлорго жыл сайын бир нече миллион АКШ долларына чейинки инвестицияны тартууга мүмкүндүк берет.

Ошентип, Кыргыз Республикасы үчүн экономиканын бир же бир нече приоритеттүү секторлоруна багытталышы мүмкүн болгон климаттык каржылоо инструменттерин кыйла кеңири спектрин иштеп чыгуу максатка ылайыктуу деген тыянак чыгарууга болот.

Кыргыз Республикасынын секторлор боюнча климаттык каржылоонун артыкчылыктуу инструменттери 1-таблицада каралган.

6.8 Эл аралык уюмдар, эл аралык каржы институттары жана климаттык фонддор менен кызматташууну кеңейтүү

Климаттык каржылоонун учурдагы эл аралык инфраструктурасын, ошондой эле Кыргыз Республикасында ишке ашырылган долбоорлордун портфелин талдоо өлкөгө туруктуу өнүктүрүү чөйрөсүндө эл аралык өнөктөштөрдүн ресурстарын тартуунун көлөмүн арттыруу үчүн олуттуу мүмкүнчүлүктөрдүн бар экендиги жөнүндө тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет.

Кыргыз Республикасы климаттык долбоорлорду гранттык каржылоо үчүн жеткиликтүү мүмкүнчүлүктөрдү толук өлчөмдө пайдаланбай жатат, ал эми эл аралык каржы институттардын ресурстар базасы жана экспертизасы өлкөдө климаттык каржылоонун туруктуу инфраструктурасын түзүү үчүн пайдаланылышы мүмкүн (мисалы, энергосервистик иштин рыногун, айланма фонддорду, климаттык камсыздандыруу механизмдерин, “жашыл” ипотеканы, климаттык долбоорлорго жеке инвестициялардын дерискинг инструменттерин өнүктүрүүнү колдоо жолу менен).

2030-жылга чейинки мезгилде бул багыттар боюнча Кыргыз Республикасы үчүн приоритеттүү кадамдар болуп төмөнкүлөр саналат:

- Кыргыз Республикасында климаттык долбоорлорду ишке ашыруу үчүн тартылуучу эл аралык донорлордун тизмесин кеңейтүү;
- эл аралык каржы институттар менен биргеликте климаттык каржылоонун туруктуу инфраструктурасын түзүү боюнча жаңы долбоорлорду түзүмдөштүрүү жана ишке ашыруу;
- митигация жана адаптациялоо жаатындагы долбоорлорду мамлекеттик колдоо механизмдерин түзүү жолу менен жеке сектордун потенциалын жана жеке инвестициялар үчүн климаттык каржылоо секторунун жагымдуулугун жогорулатуу;
- негизги мамлекеттик органдардын потенциалын жана маалымдуулук деңгээлин жогорулатуу: Мамлекеттик органдардын институционалдык потенциалын бекемдөөгө, алардын климаттык каржылоо жаатындагы маалымдуулугун жана компетенцияларын жогорулатууга багытталган программаларды жана иш-чараларды иштеп чыгуу, бул улуттук деңгээлде климаттык демилгелерди натыйжалуу пландаштырууну жана ишке ашырууну камсыздайт.

6.9 Жеке бизнес үчүн климаттык каржылоону өнүктүрүүнүн келечектүү багыттары

Кыргыз Республикасынын жеке сектору да климаттык каржылоо рыногун өнүктүрүүнүн бенефициары болуп саналышы мүмкүн. Азыркы учурда дүйнөлүк финансы системасынын глобалдык тенденциясы аны “жашылдандыруу” болуп саналат, бул эл аралык каржы институттары, мамлекеттик өнүктүрүү банктары, инвестициялык, пенсиялык фонддор жана жеке банктар тарабынан климатка туруктуу багыттарга жана иш-чараларга болгон инвестицияларга көбүрөөк көңүл буруудан турат

1-таблица. Тармактар боюнча Кыргыз Республикасынын климаттык каржылоонун приоритеттүү инструменттери

Каржылоо инструменттери	Сектор											
	Энергия жана энергиянын кайра жаралуучу булактары	Энергия натыйжалуулугу	Өнөр жай	Айыл чарба	Токой чарбасы	Суу сектору	Транспорт	Өзгөчө кырдаалдардын жана табигый кырсыктардын тобокелдиктерин азайтуу	Турак жай-коммуналдык чарба жана	Социалдык чөйрө	Шаарлар	Үй чарбалары
ЭСКО												
Супер-ЭСКО												
Чыгындылардын соода системасы жана көмүртек салыгы												
“Жашыл” байланыштар												
Кепилдик фонддору												
Айланма фонддор												
Климаттык камсыздандыруу												
“Жашыл” лизинг												
“Жашыл” ипотека												
Табигый системаларга инвестициялардын Своп-механизмдери												
Жеңилдетилген насыялар												
Субсидиялар												
Бардык деңгээлдеги бюджеттердин каражаттары												
МКУнун насыялары												
Донордук гранттар												

Сектор үчүн климаттык каржылоо инструменттеринин артыкчылыгы

Жогорку артыкчылык	Орто артыкчылык	Төмөн артыкчылык
--------------------	-----------------	------------------

Кыргыз Республикасынын ири бизнесин дүйнөлүк каржы системасына интеграциялоо үчүн туруктуу инвестицияларга адистешкен “жашыл” инвестициялык банктар үчүн алардын инвестициялык жагымдуулугун жогорулатуу максатка ылайыктуу.

Мындай негизги структуралардын тизмесине *Улуу Британиянын Жашыл Инвестициялык Банкы (Улуу Британия), Технологиялык Фонду (Швейцария), Масдар (БАЭ), Жашыл Каржы Уюму (Япония), Жашыл технология (Малайзия), Таза энергия Финансы Корпорациясы (Австралия), Жашыл энергия рыногун секьюритизациялоо (АКШ), Коннектикут жашыл банкы (АКШ), Нью-Джерси энергиялык туруктуулук банкы (АКШ), Калифорния тазалоо борбору (АКШ), Род-Айленд инфраструктура банкы (АКШ) кирет.*

Климаттык инвестицияларды тартуу үчүн Кыргыз Республикасынын компанияларынын инвестициялык жагымдуулугун жогорулатуунун маанилүү элементи болуп бизнестин ачык-айкындуулугун жогорулатуу жана компаниялардын туруктуу өнүктүрүүнүн негизги көрсөткүчтөрү жөнүндө маалыматты ачуу практикасын киргизүү жана климаттык каржылоо жаатындагы негизги эл аралык демилгелерге ылайык бизнес-практикаларды жана сунуштарды кабыл алуу саналат.

Кыргыз Республикасынын компаниялары үчүн мындай түрдөгү приоритеттүү демилгелер болуп төмөнкүлөр саналат:

- Greenhouse Gas Protocol;
- CDP;
- TNFT (The Taskforce on Nature-related Financial Disclosures);
- GRESB;
- The Net Zero Asset Managers Initiative;
- CERES;
- UN-convened Net-Zero Asset Owner Alliance;
- Glasgow Financial Alliance for Net Zero;
- The Institutional Investors Group on Climate Change;
- Principles for Responsible Investment;
- Science Based Targets.

7. КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА КЛИМАТТЫК КАРЖЫЛОО ИНСТРУМЕНТТЕРИН ӨНҮКТҮРҮҮНҮН КҮТҮЛҮҮЧҮ НАТЫЙЖАЛАРЫ

7.1. Климаттык каржылоону өнүктүрүүнүн максаттуу сандык көрсөткүчтөрү

Кыргыз Республикасында климаттык каржылоо чөйрөсүн өнүктүрүүнүн негизги жыйынтыктары болуп:

- парник газдарынын эмиссиясын азайтуу жана Кыргыз Республикасынын экономикасынын климаттык жактан аялуу секторлорунун адаптациялык потенциалын бекемдөө бөлүгүндө учурдагы УДАС жана (келечекте) жаңыртылган документтин **максаттуу көрсөткүчтөрүнө жетишүү;**
- **2030-жылга карата** климаттын өзгөрүшүнө аялуу болгон секторлорго инвестициялардын жылдык көлөмүнө **бардык булактардан кеминде 400-500 миллион АКШ долларына** жетүү үчүн **каржылоонун бардык булактарынан** митигация жана адаптациялоо чөйрөсүндөгү долбоорлорго каржы ресурстарды тартуунун көлөмүн жогорулатуу, 2030-жылга карата климаттык долбоорлорго мобилизацияланган каражаттардын жалпы көлөмүндө ички булактардын үлүшүн **55-60% кем эмес**, гранттык каржылоо түрүндө климаттык эмес өзгөрүүнү кошкондо кеминде **20-30 млн. АКШ долларынан** жеткирүү;
- жагымдуу инвестициялык климатты түзүүнүн, климаттык долбоорлорго инвестицияларды мамлекеттик колдоо механизмдерин киргизүүнүн, көрсөтүлгөн тармактарда мамлекеттик саясатты пландаштыруу жана ишке ашыруу процессинин транспаренттүүлүгүн (ачыктыгын) жогорулатуунун эсебинен Кыргыз Республикасынын **климаттык-аялуу секторлорунун инвестициялык жагымдуулугунун өсүшү;**
- өлкөнүн банк тутумунун ресурстук базасын, камсыздандыруу компанияларын жана жеке инвесторлорду тартуу менен митигация жана адаптациялоо чөйрөлөрүндөгү долбоорлорду ишке ашыруунун жаңы механизмдерин түзүү жолу менен Кыргыз Республикасында **климаттык каржылоонун улуттук инфраструктурасын өнүктүрүү;**
- карыздык инструменттердин, гранттардын, ошондой эле тике чет өлкөлүк инвестициялардын жана мамлекеттик-жеке өнөктөштүк механизмдеринин кеңири спектрин пайдалануу менен климаттык долбоорлорго каржы ресурстарды мобилизациялоо үчүн эл аралык уюмдар, эл аралык каржы институттар, климаттык фонддор, донорлор, жеке инвесторлор менен **кызматташууну андан ары чыңдоо;**
- митигация жана адаптациялоо чөйрөсүнө жеке инвестицияларды туруктуу колдоону камсыз кылуу үчүн эл аралык өнөктөштөрдүн ресурстарын жана тажрыйбасын тартуу менен **климаттык инвестициялардын тобокелдиктерин төмөндөтүү инфраструктурасын түзүү;**
- жеке инвесторлор жана өлкөнүн банк тутуму үчүн инвестициянын алгылыктуу кайтарымына жетишүүгө мүмкүндүк берүүчү инвестициялык долбоорлорду ишке ашыруу үчүн рыноктук стимулдарды түзүү жолу менен пландаштыруу процессинин **ийкемдүүлүгүн жогорулатуу** жана Кыргыз Республикасынын экономикасынын климаттык жактан аялуу секторлоруна инвестицияларды тартуу (кайра жаралуучу энергиянын долбоорлору, энергиянын натыйжалуулугун жогорулатуу) мамлекеттик инвестицияларды жана

ресурстарды кайра багыттоо менен эл аралык уюмдардын, эл аралык финансылык институттардын жана климаттык фонддордун долбоорлордун көрсөтүлгөн кайтарымына кыска мөөнөттө жетишүүгө мүмкүн болбогон долбоорлорго (инфраструктураны адаптациялоо, айыл чарба, токой чарба, суу чарба чөйрөсүндөгү долбоорлор);

- мыкты чет өлкөлүк тажрыйбага жана Климаттын өзгөрүүсү боюнча өкмөттөр аралык комиссия (IPCC) сунуштарына ылайык Айкындыктын күчөтүлгөн негиздеринин принциптерин жана стандарттарын (Enhanced Transparency Framework) киргизүү аркылуу **климатты каржылоо секторун пландаштыруунун, мониторинг жүргүзүүнүн жана контролдоонун натыйжалуу механизмдерин киргизүү;**
- **климаттык каржылоонун төмөнкү инструменттердин киргизүүнүн максатка ылайыктуулугун** иштеп чыгуу, **пилоттоо жана ишке киргизүү:**
 - **3 жылга чейинки горизонтто** – энерго тейлөө компаниялары, үй чарбаларын насыялоо, кепилдик фонддору, айланма фонддор, жеңилдетилген кредиттик программалар, “жашыл” лизинг, “жашыл” облигациялар;
 - **6 жылга чейинки горизонтто**-климатты камсыздандыруу инструменттери, супер ЭСКО, аймактык ЭСКО, коммуналдык ЭСКО, “жашыл” ипотека, көмүртек салык системалары;
 - **10 жылга чейинки горизонтто** – көмүртек соода системалары, энергияны үнөмдөөнү камсыздандыруу механизмдери

7.2. Климаттык каржылоону өнүктүрүүнүн “Жол картасы”

Кыргыз Республикасында Климаттык каржылоо инфраструктурасын өнүктүрүүгө багытталган иш-чаралардын практикалык комплексин жүзөгө ашыруу максатында “Жол картасы” иштелип чыкты (Таблица 2).

“Жол картасы” 2024-жылдан 2026-жылга чейинки мезгилди камтыйт жана өлкөдөгү климаттык каржылоо инфраструктурасын өнүктүрүү үчүн негизги тоскоолдуктарды алып салууга багытталган.

“Жол картасы” сунушталган иш-чаралары кызыкдар тараптардын: Кыргыз Республикасынын мамлекеттик башкаруу органдарынын, ошондой эле бизнестин өкүлдөрүнүн кеңири спектрин активдүү тартууну болжолдойт.

“Жол картасынын” негизги жоболорунун негизги катышуучулары болуп төмөнкүлөр саналат:

- *Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги;*
- *Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине караштуу Климаттык каржылоо борбору;*
- *Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги;*
- *Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги;*
- *Кыргыз Республикасынын Энергетика министрлиги;*
- *Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги;*
- *Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги;*

- *Кыргыз Республикасынын Суу ресурстары, айыл чарба жана кайра иштетүү өнөр жай министрлиги;*
- *Кыргыз Республикасынын Транспорт жана коммуникациялар министрлиги;*
- *Кыргыз Республикасынын Өзгөчө кырдаалдар министрлиги;*
- *Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Инвестициялар боюнча Улуттук агенттик;*
- *Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине караштуу Мамлекеттик салык кызматы;*
- *Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине караштуу Архитектура, курулуш жана турак жай-коммуналдык чарба мамлекеттик агенттиги;*
- *Кыргыз Республикасынын Өзгөчө кырдаалдар министрлигине караштуу Токой кызматы;*
- *Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы;*
- *Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитети;*
- *Кыргыз Республикасынын Суу ресурстары, айыл чарба жана кайра иштетүү өнөр жай министрлигине караштуу Суу чарба кызматы;*
- *“Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы” ААК;*
- *банк сектору;*
- *камсыздандыруу сектору;*
- *өндүрүш жана тейлөө бизнеси.*

2-таблица. Кыргыз Республикасында климаттык каржылоону өнүктүрүү боюнча жол картасы

№	Иш-чара	Ишке ашыруу мөөнөтү	Жооптуу мекеме/ ведомство
1. Климаттык каржылоо чөйрөсүндө ченемдик-укуктук базаны өркүндөтүү			
1.1	Тармактык артыкчылыктарды жана мыкты чет өлкөлүк ченемдик практиканы эске алуу менен климаттык каржылоо жаатында Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук базасын өркүндөтүү боюнча планын иштеп чыгуу	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги
1.2	“Климаттык каржылоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамын кабыл алуунун зарылчылыгынын негиздемеси	2024	<i>Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги</i>
1.3	Климаттык каржылоо чөйрөсүндөгү Кыргыз Республикасынын улуттук ченемдик-укуктук базасын негизги эл аралык финансылык уюмдардын, донорлордун жана климаттык фонддордун алар каржылаган долбоорлорго карата талаптары жана сунуштары менен унификациялоо боюнча сунуштарды иштеп чыгуу.	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги
2. Климаттык каржылоонун институционалдык механизмдерин өнүктүрүү			
2.1	Кыргыз Республикасында парник газдарынын эмиссиясын өлчөө, отчеттуулук жана верификациялоо механизмдерин улуттук, тармактык, долбоордук деңгээлдерде ишке ашыруу	2024-2026	Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги
2.2	Энергетикалык, суу, транспорт инфраструктурасынын, калдыктар менен иштөө боюнча инфраструктуранын, коомдук жана турак жай имараттарынын, айыл чарба объекттеринин, токой ландшафттарынын негизги объекттери боюнча инструменттерди иштеп чыгуу жана маалыматтарды чогултуу	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Архитектура, курулуш жана турак-жай-коммуналдык чарба мамлекеттик агенттиги

№	Иш-чара	Ишке ашыруу мөөнөтү	Жооптуу мекеме/ ведомство
	жана системалаштыруу, аларды оңдоо, модернизациялоо жана реконструкциялоо боюнча иштерди жүзөгө ашыруу климаттык каржылоо инструменттерин тартуу максатына ылайыктуу		Кыргыз Республикасынын Энергетика министрлиги Кыргыз Республикасынын Суу чарба, айыл чарба жана кайра иштетүү өнөр жай министрлиги, Кыргыз Республикасынын Транспорт жана коммуникациялар министрлиги Кыргыз Республикасынын Өзгөчө кырдаалдар министрлиги Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги Кыргыз Республикасынын Өзгөчө кырдаалдар министрлигине караштуу Токой кызматы Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук инвестициялык агенттик «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы» ААКсы Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Климаттык финансы борбору
2.3	Климаттык каржылоо инструменттерин тартуу үчүн максатка ылайыктуу негизги инвестициялык долбоорлордун техникалык-экономикалык параметрлери менен маалыматтар банкын иштеп чыгуу жана аталган маалыматка потенциалдуу улуттук жана чет өлкөлүк өнөктөштөрдүн жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу	2024-2026	Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Архитектура, курулуш жана турак-жай-коммуналдык чарба мамлекеттик агенттиги Кыргыз Республикасынын Энергетика министрлиги Кыргыз Республикасынын Суу чарба, айыл чарба жана кайра иштетүү өнөр жай министрлиги Кыргыз Республикасынын Транспорт жана коммуникациялар министрлиги Кыргыз Республикасынын Өзгөчө кырдаалдар министрлиги Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги

№	Иш-чара	Ишке ашыруу мөөнөтү	Жооптуу мекеме/ ведомство
			Кыргыз Республикасынын Өзгөчө кырдаалдар министрлигине караштуу Токой кызматы Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук инвестициялык агенттик «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы» ААКсы Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Климаттык финансы борбору
2.4	Климаттык каржылоонун улуттук рыногунун потенциалына комплекстүү талдоо жүргүзүү, тиешелүү товарларга, жумуштарга жана кызмат көрсөтүүлөргө болгон потенциалдуу суроо-талапты баалоо жана андан кийин улуттук товарларды, жумуштарды жана кызмат көрсөтүүлөрдү, берүүчүлөрдү колдоо механизмдери боюнча сунуштарды иштеп чыгуу	2024	Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук инвестициялык агенттик «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы» ААКсы Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Климаттык финансы борбору
2.5	Көп батирлүү турак жай фондунун милдеттүү энергетикалык аудитинин механизмдерин киргизүү жана анын энергетикалык мүнөздөмөлөрүн паспорттоштуруу боюнча сунуштарды иштеп чыгуу	2024	Кыргыз Республикасынын Энергетика министрлиги Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Архитектура, курулуш жана турак-жай-коммуналдык чарба мамлекеттик агенттиги
2.6	Көп батирлүү турак жай фондунун энергетикалык мүнөздөмөлөрүн этап-этабы менен паспорттоштуруу механизмдин түзүү (1-этап - батирлердин саны 80ден жогору көп батирлүү турак-жайлар, 2-этап - 20-80 батирлердин саны менен, 3-этап - батирлердин саны 20га чейин)	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Энергетика министрлиги Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Архитектура, курулуш жана турак-жай-коммуналдык чарба мамлекеттик агенттиги
2.7	Климаттык каржылоо инструменттерин тартуу менен модернизациялоо үчүн приоритеттүү объекттердин тизмесин түзүү үчүн социалдык чөйрөнүн	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Энергетика министрлиги

№	Иш-чара	Ишке ашыруу мөөнөтү	Жооптуу мекеме/ ведомство
	имараттарынын милдеттүү энергетикалык аудитинин механизмдерин киргизүү, ошондой эле бул объекттердин энергетикалык жана курулуш мүнөздөмөлөрүн паспорттоштуруу боюнча сунуштарды иштеп чыгуу		Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Архитектура, курулуш жана турак-жай-коммуналдык чарба мамлекеттик агенттиги
2.8	Бизнес-коомчулуктун өкүлдөрү, анын ичинде банктар, камсыздандыруу компаниялары, ошондой эле климаттык каржылоо инструменттерин тартуу менен долбоорлорду ишке ашыруу үчүн товарларды, жумуштарды жана кызмат көрсөтүүлөрдү берүүчүлөр менен климаттык каржылоону өнүктүрүү маселелерин талкуулоонун координациялоочу механизмдин түзүү	2024	Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине караштуу Мамлекеттик салык кызматы Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук инвестициялык агенттик «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы» ААКсы Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Климаттык финансы борбору Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы банк сектору камсыздандыруу сектору
2.9	Климаттык каржылоо инструменттерин тартуу менен долбоорлорду ишке ашыруу маселелери боюнча мамлекеттик башкаруунун жана бизнестин профилдик органдарынын кызматкерлеринин квалификациясын жогорулатуу боюнча сунуштарды иштеп чыгуу	2024	Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине караштуу Мамлекеттик салык кызматы Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук инвестициялык агенттик

№	Иш-чара	Ишке ашыруу мөөнөтү	Жооптуу мекеме/ ведомство
			«Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы» ААК Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине караштуу Климаттык каржылоо борбору Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы банк сектору камсыздандыруу сектору
2.10	Туруктуу өнүгүү принциптерине ылайык эл аралык климаттык отчеттуулукту иштеп чыгуунун жана берүүнүн артыкчылыктары жөнүндө ири бизнес өкүлдөрүнүн маалымдуулугун жогорулатууга багытталган иш-чаралардын комплексин иштеп чыгуу жана ишке ашыруу, окутуу иш-чараларын уюштуруу, ошондой эле бул чөйрөдө пилоттук демилгелерди ишке ашыруу.	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук инвестициялык агенттик «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы» ААКсы Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Климаттык финансы борбору банк сектору бизнес
3. Бюджеттик жана салык саясатын өркүндөтүү			
3.1	Каржылоонун мамлекеттик булактарынан Кыргыз Республикасындагы климаттык инвестицияларды пландаштыруунун жана мониторингинин сапатын жогорулатуу үчүн бардык деңгээлдердеги бюджеттердин климаттык чыгымдарына комплекстүү баа берүү жана “белгилөө” жүргүзүү	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине караштуу Мамлекеттик салык кызматы Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги
3.2	Мамлекеттик карыздын чектик маанилерине ылайык келүү талаптарын эске алуу менен Кыргыз Республикасына тышкы булактардан климаттык каржылоону тартуу үчүн максаттуу индикаторлорду түзүү	2024	Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги

№	Иш-чара	Ишке ашыруу мөөнөтү	Жооптуу мекеме/ ведомство
			Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук инвестициялык агенттик «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы» ААК Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине караштуу Климаттык каржылоо борбору Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы

4. Климаттык каржылоо инструменттерин түзүү

4.1	“Жашыл” облигацияларды эл аралык финансы рынокторунда жайгаштырууга карата талаптарды (андеррайтинг жол-жоболору, көз карандысыз баалоо жана верификация жол-жоболоруна талаптар), ошондой эле “Жашыл” облигациялар механизм тартуу менен каржылануучу долбоорлорду комплекстүү иштеп чыгуу	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук инвестициялык агенттик «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы» ААК Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине караштуу Климаттык каржылоо борбору Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы
4.2	“Жашыл” облигациялар механизм тартуу менен ишке ашыруу максатка ылайыктуу болгон артыкчылыктуу инвестициялык долбоорлордун тизмегин түзүү	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Архитектура, курулуш жана турак-жай-коммуналдык чарба мамлекеттик агенттиги Кыргыз Республикасынын Энергетика министрлиги Кыргыз Республикасынын Суу чарба, айыл чарба жана кайра иштетүү өнөр жай министрлиги Кыргыз Республикасынын Транспорт жана коммуникациялар министрлиги

№	Иш-чара	Ишке ашыруу мөөнөтү	Жооптуу мекеме/ ведомство
			Кыргыз Республикасынын Өзгөчө кырдаалдар министрлиги Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги Кыргыз Республикасынын Өзгөчө кырдаалдар министрлигине караштуу Токой кызматы Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук инвестициялык агенттик «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы» ААК Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине караштуу Климаттык каржылоо борбору
4.3	Социалдык объектилерди этап-этабы менен модернизациялоону каржылоо механизмдерин, алардын энергоэффективдүү көрсөткүчтөрүн заманбап стандарттарга жеткирүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу	2024	Энергетика министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана коммерция министрлиги Кыргыз Республикасынын министрлер кабинетине караштуу Архитектура, курулуш жана турак жай-коммуналдык чарба мамлекеттик агенттиги Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Архитектура, курулуш жана турак-жай-коммуналдык чарба мамлекеттик агенттиги Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги

№	Иш-чара	Ишке ашыруу мөөнөтү	Жооптуу мекеме/ ведомство
4.4	Турак жай жана коомдук имараттардын, турак жай-коммуналдык чарбанын инфраструктурасынын энергиялык натыйжалуулугун жогорулатуу чөйрөсүндөгү долбоорлорду ишке ашыруу үчүн Кыргыз Республикасында энергосервистик иштин механизмдерин (анын ичинде супер-ЭСКО, коммуналдык, аймактык ЭСКО) түзүүнүн максатка ылайыктуулугун комплекстүү техникалык-экономикалык баалоо	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Энергетика министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Архитектура, курулуш жана турак-жай-коммуналдык чарба мамлекеттик агенттиги Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги
4.5	Коомдук имараттардын энергиялык натыйжалуулугун жогорулатуу, турак жай-коммуналдык чарба инфраструктурасынын жана энергиянын кайра жаралуучу булактарын киргизүү чөйрөсүндөгү долбоорлорду каржылоо үчүн айланма фонддун механизмдин колдонуунун максатка ылайыктуулугун комплекстүү техникалык-экономикалык баалоо	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Энергетика министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Архитектура, курулуш жана турак-жай-коммуналдык чарба мамлекеттик агенттиги Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлиги Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги
4.6	Кыргыз Республикасында “жашыл” лизингди мамлекеттик колдоонун механизмдерин киргизүүнүн максатка ылайыктуулугун комплекстүү талдоо, ошондой эле “жашыл” лизинг инструментин колдонуу менен жеткирүү максатка ылайыктуу жабдуулардын жана технологиялардын товардык позицияларынын тизмесин түзүү	2024	Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук инвестициялык агенттик «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы» ААК Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине караштуу Климаттык каржылоо борбору банк сектору

№	Иш-чара	Ишке ашыруу мөөнөтү	Жооптуу мекеме/ ведомство
4.7	Кыргыз Республикасында биринчи кезекте жеке турак жай куруу чөйрөсүндө “жашыл” ипотекалык механизмди киргизүүнүн максатка ылайыктуулугун комплекстүү талдоо, ошондой эле бул механизмдин ыйгарым укуктуу операторлорун аныктоо	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук инвестициялык агенттик «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы» ААК Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине караштуу Климаттык каржылоо борбору банк сектору
4.8	Кыргыз Республикасында “жашыл” ипотекалык секторду мамлекеттик колдоонун оптималдуу механизмдерин аныктоо	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине караштуу Мамлекеттик салык кызматы
4.9	“Жашыл” ипотекалык механизмдердин алкагында массалык түрдө ишке ашыруу үчүн ылайыктуу жеке турак жай имараттарынын типтүү долбоорлорун жана инженердик чечимдерди иштеп чыгуу	2025-2027	Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Архитектура, курулуш жана турак-жай-коммуналдык чарба мамлекеттик агенттиги
4.10	Кыргыз Республикасында “жашыл” ипотекалык кредиттерди тестирлөө чөйрөсүндө пилоттук долбоорлорду ишке ашыруунун масштабдарын, аймактарын жана механизмдерин аныктоо	2025-2027	Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Архитектура, курулуш жана турак-жай-коммуналдык чарба мамлекеттик агенттиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги

№	Иш-чара	Ишке ашыруу мөөнөтү	Жооптуу мекеме/ ведомство
4.11	Климаттык долбоорлорду кар- жылоого алынган каражаттар- ды кийин пайдалануу үчүн Кыргыз Республикасында ав- томобиль күйүүчү майларына, от казандарына жана мештери- не карата көмүртектерге салык салуу механизмдерин кирги- зүүнүн максатка ылайыктуулугун комплексстүү изилдөө	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы ми- нистрлигине караштуу Мамлекеттик са- лык кызматы Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы ми- нистрлиги
4.12	Кыргыз Республикасында айыл чарба продукциясын өн- дүрүүчүлөрдү климаттык кам- сыздандыруу механизмдерин түзүүнүн суроо-талаптын по- тенциалын талдоо (потенциал- дуу суроо-талапты, камсыздан- дыруу инструменттерин берүү шарттарын талдоо, аталган механизмди ишке киргизүүдөн чыгымдарды жана пайдаларды баалоо)	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы ми- нистрлиги Кыргыз Республикасынын Суу чарба, айыл чарба жана кайра иштетүү өнөр жай министрлиги
4.13	Кыргыз Республикасынын айыл чарба чөйрөсүндө кли- маттык камсыздандыруу инст- рументтерин түзүүдө камсыз- дандыруу секторун колдоо боюнча чаралардын жана су- нуштардын комплексин иштеп чыгуу.	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы ми- нистрлигине караштуу Мамлекеттик са- лык кызматы Кыргыз Республикасынын Финансы ми- нистрлиги Кыргыз Республикасынын Суу чарба, айыл чарба жана кайра иштетүү өнөр жай министрлиги
4.14	Үй чарбалары тарабынан “жа- шыл” жана энергоэффектив- дүү чечимдерге инвестиция- ларды колдоонун ар кандай механизмдеринин талап кылуу потенциалын аныктоо, анын ичинде сунушталган колдоо чараларынын чыгымдарын жана пайдаларын комплексстүү баалоо	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги Кыргыз Республикасынын Энергетика министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы ми- нистрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы ми- нистрлигине караштуу Мамлекеттик са- лык кызматы

№	Иш-чара	Ишке ашыруу мөөнөтү	Жооптуу мекеме/ ведомство
			Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук инвестициялык агенттик «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы» ААК Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине караштуу Климаттык каржылоо борбору Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы банк сектору
4.15	Үй чарбалар тарабынан “жашыл” жана энергоэффективдүү чечимдерге инвестицияларды мамлекеттик колдоо механизмдери жайылтылышы мүмкүн болгон жабдуулардын, жумуштардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн позицияларынын тизмегин аныктоо	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук инвестициялык агенттик «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы» ААКсы
4.16	Своп каржылоо аркылуу климаттык каржылоону климаттын өзгөрүүсүнө аялуу секторлорго тартуу боюнча долбоорлорду ишке ашыруунун приоритеттүү өнөктөштөрүн жана механизмдерин түзүү жана бул чөйрөдө пилоттук долбоорлорду ишке ашырууну иштеп чыгуу	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги Кыргыз Республикасынын Суу чарба, айыл чарба жана кайра иштетүү өнөр жай министрлиги Кыргыз Республикасынын Өзгөчө кырдаалдар министрлигине караштуу Токой кызматы Кыргыз Республикасынын Суу чарба, айыл чарба жана кайра иштетүү өнөр жай министрлигине караштуу Суу чарба кызматы Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук инвестициялык агенттик

№	Иш-чара	Ишке ашыруу мөөнөтү	Жооптуу мекеме/ ведомство
			«Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы» ААК Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине караштуу Климаттык каржылоо борбору Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы

5. Эл аралык кызматташтык

5.1	Климаттык каржылоо жагынан ар кандай эл аралык өнөктөштөр тарабынан долбоорлорду жана долбоордук иш-чараларды ишке ашыруунун артыкчылыктуу багыттарын кайталоону болтурбоо үчүн 2030-жылга чейинки мезгилге эл аралык уюмдардын, эл аралык финансылык институттардын жана донорлордун өлкө программаларынын артыкчылыктарын жана иш стратегияларын иштеп чыгуу процесстерин координациялоону камсыздоо	2024	Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук инвестициялык агенттик «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы» ААК Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине караштуу Климаттык каржылоо борбору
5.2	2025-жылдан баштап Кыргыз Республикасынын климаттык долбоорлоруна 25-30 миллион АКШ долларынан кем эмес суммадагы гранттык каржылоону тартууга жетишүү үчүн эл аралык уюмдар, эл аралык финансылык институттар жана донорлор менен кеңейтилген кызматташууну камсыздоо.	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук инвестициялык агенттик «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы» ААКсы Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Климаттык финансы борбору

№	Иш-чара	Ишке ашыруу мөөнөтү	Жооптуу мекеме/ ведомство
5.3	Негизги эл аралык уюмдар, эл аралык финансылык институттар жана донорлор менен Кыргыз Республикасындагы климаттык инвестицияларды (кепилдик фонддор, башка инструменттер) тобокелдигин жоюу механизмдерин түзүүгө багытталган долбоорлорду ишке ашыруунун мүмкүнчүлүктөрү боюнча сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук инвестициялык агенттик «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы» ААК Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетине караштуу Климаттык каржылоо борбору
5.4	Эл аралык уюмдар, эл аралык финансылык институттар жана донорлор менен үй чарбалары тарабынан Кыргыз Республикасынын климаттын артыкчылыктуу долбоорлоруна инвестицияларды тартуу үчүн потенциалдуу өнөктөштөрдүн артыкчылыктуу “жашыл” инвестициялык фонддорунун тизмесин аныктоо жана энергоэффективдүү чечимдерге инвестицияларды колдоо механизмдерин түзүүгө багытталган жаңы долбоорлорду ишке ашыруу мүмкүнчүлүгүн аныктоо үчүн сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Финансы министрлиги Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук инвестициялык агенттик «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы» ААКсы Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Климаттык финансы борбору
5.5	Кыргыз Республикасынын климаттын артыкчылыктуу долбоорлоруна инвестицияларды тартуу үчүн потенциалдуу өнөктөштөрдүн приоритеттүү “жашыл” инвестициялык фонддорунун тизмесин аныктоо	2024	Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук инвестициялык агенттик «Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик өнүктүрүү банкы» ААКсы Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Климаттык финансы борбору банк сектору бизнес

№	Иш-чара	Ишке ашыруу мөөнөтү	Жооптуу мекеме/ ведомство
---	---------	------------------------	---------------------------

6. Мониторинг жана контролдоо

6.1	Климаттык каржылоо инструменттерин тартуу менен министрликтер жана ведомстволор тарабынан долбоорлорду ишке ашырууга байланыштуу индикаторлорду Кыргыз Республикасынын мамлекеттик органдарынын ишинин натыйжалуулугун баалоо үчүн натыйжалуулуктун негизги өрсөткүчтөрдүн тутумуна интеграциялоо	2024-2025	Кыргыз Республикасынын Жаратылыш ресурстары, экология жана техникалык көзөмөл министрлиги Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлиги Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин алдындагы Климаттык финансы борбору Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитети
-----	---	-----------	---

1-тиркеме. Климаттын негизги эл аралык фонддорунун жана Кыргыз Республикасын өз ишмердүүлүгү үчүн максаттуу өлкөлөр катары кошкон донорлордун тизмеси

- Access to Energy Fund;
- Adaptation for Smallholder Agriculture Program;
- Adaptation Fund;
- ADB Ventures Investment Fund I;
- Asia Pacific Climate Finance Fund;
- Asia Pacific Disaster Response Fund ;
- Asian Clean Energy Fund;
- Asia-Pacific Project Preparation Facility;
- Canadian Climate Fund for the Private Sector in Asia II;
- Canadian Cooperation Fund on Climate Change;
- Cities Development Initiative for Asia;
- Clean Energy Fund;
- Climate Change Fund;
- Climate Change Technical Assistance Facility;
- Climate Investment Funds - Clean Technology Fund;
- Climate Services for Resilient Development Partnership;
- Community Resilience Partnership Program Trust Fund under the Community Resilience Financing Partnership Facility;
- Dutch Fund for Climate and Development;
- Energy Sector Management Assistance Program;
- Energy Transition Mechanism Partnership Trust Fund;
- Finance and Technology Transfer Centre for Climate Change;
- Global Climate Change Alliance;
- Global Climate Partnership Fund;
- Global Environment Facility - Small Grants Program;
- Global Environment Facility Trust Fund;
- Global Facility for Disaster Reduction and Recovery;
- Green Climate Fund;
- Green Climate Fund - Project Preparation Facility;
- Green Climate Fund - Readiness Programme;
- High-Level Technology Fund;
- Islamic Development Bank's Lives and Livelihoods Fund;
- Japan Fund for Poverty Reduction;
- Le Fonds Français pour l'Environnement Mondial;

- Leading Asia's Private Infrastructure Fund;
- Multilateral Fund for the Implementation of the Montreal Protocol;
- People's Republic of China Poverty Reduction and Regional Cooperation Fund;
- Pilot Auction Facility for Methane and Climate Change Mitigation;
- Regional Cooperation and Integration Fund;
- Republic of Korea e-Asia and Knowledge Partnership Fund;
- Sanitation Financing Partnership Trust Fund;
- Spanish Cooperation Fund for Technical Assistance;
- Special Climate Change Fund;
- The Carbon Fund - The Carbon Initiative for Development;
- The Global Innovation Lab for Climate Finance;
- The Nordic Development Fund;
- The Weather Risk Management Facility;
- Urban Environmental Infrastructure Fund;
- Water Resilience Trust Fund under the Water Financing Partnership Facility.

2-тиркеме. Климаттык каржылоо механизмдерин колдонуу үчүн эл аралык каржы институттар тарабынан сунушталган митигация жаатындагы долбоорлордун секторлорунун жана категорияларынын тизмеси

Сектор ²⁰	Категория	Иштин алгылыктуу түрү
Энергетика	Кайра жаралуучу энергияны өндүрүү	Электр энергиясы, жылуулук, механикалык күч же муздаткыч үчүн жашоо цикли төмөн парник газдарынын эмиссиясы менен кайра жаралуучу энергияны өндүрүү
	Кайра жаралуучу энергияны өндүрүү	Электр энергиясын, жылуулук энергиясын, механикалык энергияны же муздаткычты өндүрүү үчүн энергиянын кайра жаралуучу булактарын жана казылып алынган отундарды чогуу пайдалануу
	Төмөн көмүртектүү суутек жана анын туундулары	Аз көмүртектүү суутек же аз көмүртектүү суутек продуктуларын өндүрүү, ташуу же сактоо
	Төмөн көмүртек энергиясы	Электр энергиясын, жылуулукту, механикалык күчтү же муздаткычты өндүрүү үчүн көмүртектүү күйүүчү май менен башка көмүртектүү отун аралаштыруу
	Төмөн көмүртек энергиясы	Электр энергиясын, жылуулук энергиясын, механикалык энергияны же муздаткычты өндүрүү үчүн чийки зат же отун катары калдык газдарды пайдалануу
	Натыйжалуу энергия	Иштеп жаткан электр станцияларын же объектилерин тузсуздандыруу электр энергиясын өндүрүүдөн электр энергиясын, жылуулук энергиясын, механикалык энергияны же муздатууну же тузсуздандырууну биргелешип өндүрүүгө которуу
	Энергияны натыйжалуу пайдалануу	иштеп жаткан электр, жылуулук, механикалык же муздатуу объектилеринин энергетикалык натыйжалуулугун жогорулатуу
	Энергияны сактоо жана тармактын туруктуулугу	Энергияны сактоо же тармактын туруктуулугун же ыңгайлашуусун жакшыртуу чаралары, бул көмүртектин өтө аз эмиссиясы менен энергияны керектөөнүн көбөйүшүнө алып келет
	Электр энергиясын берүү	Ядролук эмес, өтө аз көмүртектүү электр энергиясын камсыз кылууну колдогон жаңы электр энергиясын берүү же бөлүштүрүү объектилери

²⁰ https://www.eib.org/attachments/documents/mdb_idfc_mitigation_common_principles_en.pdf

Сектор ²⁰	Категория	Иштин алгылыктуу түрү
	Жылуулук энергиясын жана суукту өткөрүп берүү	Жылуулук энергиясын же суукту берүү же бөлүштүрүү боюнча жаңы долбоорлор
	Энергияны өткөрүп берүү	Электр энергиясын, жылуулукту, муздаткычты, аз көмүртектүү газдарды же CO _{2-ЭКВ} берүүнү же бөлүштүрүүдө эффективдүүлүктү жогорулатуу же CO _{2-ЭКВ} эмиссиясын азайтуу.
	Энергияны берүү жана бөлүштүрүү	Энергиянын керектөөчүлөрүнө багытталган, кайра жаралуучу энергияны керектөөнү азайтууга же көбүрөөк пайдаланууга көмөктөшүүчү иш-чаралар
	Фугитивдик эмиссиялар	Энергияны берүү же сактоо инфраструктурасынын иштеп жаткан объекттеринде парник газдарынын фугитивдүү эмиссиясын азайтуу же фугитивдүү чыгарууларды күйгүзүү, метанды коммерциялык жактан максатка ылайыксыз болгон жабык көмүр шахтасынан утилдештирүү
Климаттын өзгөрүшүнө каршы күрөшүү үчүн тоо-кен жана металл өндүрүү	Климаттын өзгөрүшүнө каршы күрөшүү үчүн тоо-кен	Энергиянын кайра жаралуучу булактарында колдонулган же маанилүү болгон минералдарды же металл рудаларын казып алууну колдоочу долбоорлор; энергиянын натыйжалуулугун жогорулатуучу технологиялар, башка аз көмүртектүү технологиялар, парник газдарынын эмиссиясы аз материалдар жана буюмдар; энергиянын натыйжалуулугун жогорулатуучу технологиялар, башка аз көмүртектүү технологиялар же парник газдарынын эмиссиясы аз материалдар жана буюмдар
Өндүрүш	Энергия натыйжалуулугу	Иштеп жаткан өнөр жай кендеринде энергияны же ресурстарды пайдалануунун натыйжалуулугун жогорулатуу
	Натыйжалуу энергия өндүрүү	Энергиянын бир түрүн өндүрүүдөн электр энергиясын, жылуулук энергиясын, механикалык энергияны, сууну муздатууга же тузсуздандырууга өтүү
	Энергия жана ресурстарды үнөмдөө	Жаңы жогорку натыйжалуу же аз углеводдуу өндүрүш кубаттуулугу же иштеп жаткан өндүрүш объектисинде кошумча жабдууларды же өндүрүш линияларын киргизүү

Сектор ²⁰	Категория	Иштин алгылыктуу түрү
	Электрлештирүү	Иштеп жаткан кендердеги казылып алынган отунга негизделген жабдууларды же процесстерди электр жабдуулары же технологиялык компоненттер менен алмаштыруу
	Кыскартылган CO _{2-экв} эмиссиясы	Өнөр жай парник газдарынын эмиссиясынын алдын алууга, глобалдык жылуулук потенциалы төмөн өнөр жай парник газдарынын эмиссиясына өтүүгө же көмүртектин агып чыгышын минималдаштыруучу технологияларды же тажрыйбаларды колдонууга алып келген учурдагы өнөр жай инфраструктурасын модернизациялоо
	Ресурстарды башкаруу	Иштеп жаткан өнөр жай процесстерин, жаңы процесстерди же прогрессивдүү технологиялык чечимдерди өркүндөтүү процесстердеги же процесстердин кириш агымдарын өзгөртүү аркылуу энергиялык эмес ресурстарды керектөөнүн кыскарышына же ысыраптын азайышына алып келет.
	Энергияны сактоо	Энергияны сактоо же аз көмүрөктүү энергия интеграциясын жогорулатууга өнөр жай масштабындагы акылдуу чечимдер же экинчи энергия ресурстарын пайдалануу
	Төмөн көмүрөктүү өнүктүрүүнү колдоо	Кайра жаралуучу энергия, энергияны эффективдүү же башка аз көмүрөктүү технологияларды колдонуу үчүн гана арналган компоненттерди, жабдууларды же инфраструктураны өндүрүүнү колдогон долбоорлор
	Төмөн көмүрөк суутек жана анын туундулары	Аз көмүрөктүү суутекти же андан жасалган аз углеводдуу продуктуларды колдонуу же суутекти мурда казылып алынган отунду колдонгон процесстерде колдонуу
	Аз көмүрөктүү энергияны өндүрүү	Калдык газдарды чийки зат катары же электр энергиясын, жылуулук энергиясын, механикалык энергияны же суукту өндүрүү үчүн отун катары колдонуу

Сектор ²⁰	Категория	Иштин алгылыктуу түрү
Айыл чарба, токой чарбасы, жерди пайдалануу жана балык чарбасы	Айыл чарбасы: энергияны үнөмдөө	Өндүрүштө энергияны керектөөнү азайтуу
	Айыл чарбасы: көмүртектерди бөлүп алуу	Эрозияга каршы иш-чаралар аркылуу топурактагы көмүртектин секвестрин(бөлүп алышын) көбөйтүүгө же топурактын көмүртек жоготууларын болтурбоого көмөктөшүүчү Айыл чарба долбоорлору
	Айыл чарбасы: парник газдарынын эмиссиясын азайтуу	Айыл чарба тажрыйбаларынан же технологияларынан парник газдарынын эмиссиясын азайтуу
	Мал чарбасы: Парник газдарынын эмиссиясын кыскартуу	Мал чарбачылыгынан метан же башка парник газдарынын эмиссиясын азайткан долбоорлор
	Мал чарбасы: Көмүртектин секвестри(бөлүп алынышы)	Жайыттарды башкаруу аркылуу көмүртектин секвестрин(бөлүп алынышын) жакшыртуучу мал чарба долбоорлору
	Токой чарбасы: парник газдарынын эмиссиясын азайтуу жана көмүртектин секвестри(бөлүп алынышы)	Токойлорду туруктуу башкаруу аркылуу көмүртектерди бөлүп чыгарган токой чарбасы же агрокой чарба долбоорлору токойлордун кыйылышынан же жердин деградациясынан сактайт.
	Деңиз жана башка суу чөйрөлөрү: парник газдарынын эмиссиясын азайтуу	Деңиз экосистемаларынын же башка суу экосистемаларынын бузулушунан келип чыккан парник газдарынын эмиссиясын азайтуучу долбоорлор
	Балык чарбасы жана аквакультура: парник газдарынын эмиссиясын азайтуу	Балык чарбасынын же аквакультуранын CO _{2-экв} интенсивдүүлүгүн төмөндөтүүчү долбоорлор
	Тамактануу жана рацион: ресурстун натыйжалуулугу	Азык-түлүк жоготууларын же калдыктарын азайтуу же аз көмүрөктүү диетаны жайылтууга багытталган долбоорлор
	Биоматериалдарды өндүрүү аркылуу парник газдарын чыгарууну азайтуу	Биоматериалдарды, ошондой эле биомассадан биоэнергияны өндүрүү аркылуу парник газдарынын эмиссиясын азайтууга жардам берген долбоорлор

Сектор ²⁰	Категория	Иштин алгылыктуу түрү
Суу менен камсыздоо жана саркынды сууларды чыгаруу	Энергия жана ресурстарды үнөмдөө жана суу менен камсыздоодо суроо-талапты башкаруу	Энергияны аз керектөөчү технологияларды же жабдууларды киргизүү, аудитордук тажрыйбаны өркүндөтүү же суунун жоготууларын азайтуу аркылуу учурдагы суу тутумдарынын энергия натыйжалуулугун жогорулатуу
	Төмөн көмүрөктүү суу менен камсыз кылуу	Сактоочу контейнерлерди колдонууну же жергиликтүү тажрыйбаларды чарбалык суу түтүгүнө которуудан алмаштыруучу жаңы төмөнкү көмүрөктүү суу долбоорлору
	Энергияны үнөмдөө жана суу менен камсыздоого суроо-талапты башкаруу	Энергия натыйжалуулугунун жогорку стандарттарына жооп берген же сууга суроо-талапты башкаруу механизмдерин колдонгон жаңы суу менен камсыздоо долбоорлору
	Энергия жана ресурстарды үнөмдөө, ошондой эле суу менен камсыз кылууда жана саркынды сууларды чыгарууда парник газдарынын чыгарылышын азайтуу	Сууну жоготууну азайтуу, энергияны үнөмдөө же саркынды сууларды тазалоо боюнча максаттуу көрсөткүчтөргө жетүү (же андан ашып кетүү) максатында тутумдарды эксплуатациялоону жана техникалык тейлөөнү жакшыртууга көмөктөшкөн жаңы жана иштеп жаткан долбоорлор
	Саркынды сууларды башкарууда парник газдарынын эмиссиясын азайтуу	Саркынды сууларды, лайларды же септиктерди чогултуу жана тазалоо аркылуу метан же азот кычкылынын эмиссиясын азайтууга багытталган жаңы долбоорлор
	Саркынды сууларды башкарууда энергияны үнөмдөө жана парник газдарынын эмиссиясын азайтуу	Энергияны үнөмдөө же саркынды сууларды тазалоо максаттарын жакшыртуу аркылуу эмиссияны азайтуучу саркынды сууларды тазалоо боюнча учурдагы долбоорлор
	Саркынды сууларды жыйноодо парник газдарынын эмиссиясын азайтуу	Саркынды сууларды, лайларды чогултууну жакшыртууга багытталган жаңы же иштеп жаткан долбоорлор
	Саркынды сууларды эффективдүү пайдалануу	Саркынды сууларды кайра пайдалануу

Сектор ²⁰	Категория	Иштин алгылыктуу түрү
Катуу калдыктарды башкаруу	Калдыктарды чогултуу жана ташуу	Булактар боюнча бөлүнгөн калдыктардын фракцияларын өзүнчө чогултуу жана ташуу
	Калдыктарды сактоо жана ташуу	Калдыктардын өзүнчө чогултулган фракцияларын убактылуу сактоо же жылдыруу
	Продукцияларды кайра колдонуу	Продукцияны же продукт компоненттерин кайра колдонуу үчүн оңдоо жана калыбына келтирүү
	Катуу таштандылардан материалдарды алуу	Катуу таштандылардан материалдарды алуу
	Катуу таштандылардан материалдарды алуу	Механикалык процесстерден тышкары, өзүнчө чогултулган же алдын ала сорттолгон калдыктардан материалдарды алуу
	Биологиялык калдыктарды калыбына келтирүү жана жок кылуу	Өзүнчө чогултулган биоташтандыларды анаэробдук синирүү
	Биологиялык калдыктарды калыбына келтирүү жана жок кылуу	Өзүнчө чогултулган био калдыктарды компосттоо
	Биологиялык калдыктарды калыбына келтирүү жана жок кылуу	Биологиялык калдыктарды жана валоризациялоонун башка түрлөрү
	Аралаш калдыктарды кайра иштетүү	Аралаш калдыктарды механикалык же биологиялык тазалоо
	Аралаш калдыктарды кайра иштетүү	Аралаш калдык калдыктардан, RDF же SRF күйүүчү майынан энергияны калыбына келтирүү менен таштандыларды өрттөө
	Полигон газын кармоо, тазалоо жана жок кылуу	Эски полигондорду жабуунун бир бөлүгү катары полигон газын кармоо, тазалоо же жок кылуу
		Полигон газын жаңы полигондордо кармоо, тазалоо же жок кылуу
	Энергия натыйжалуулугу	Калдыктар менен иштөөнүн иштеп жаткан объекттеринде энергиянын натыйжалуулугун жогорулатууга багытталган долбоорлор

Сектор ²⁰	Категория	Иштин алгылыктуу түрү
Транспорт	Шаардык жана айылдык транспорт	Шаардык жана айылдык коомдук транспорт долбоорлору
		Моторсуз транспорттук же электрдик жеке мобилдик түзүлүштөр
	Төмөн көмүртектүү шаарлар аралык транспорт	Жүктөрдү же жүргүнчүлөрдү ташуу үчүн шаар аралык темир жол долбоорлору
		Автобустар же коомдук шаарлар аралык жүргүнчулер транспорту
	Аз көмүртектүү жана деңиз жана ички суу транспортунун натыйжалуулугун жогорулатуу	Суу транспортунун долбоорлору жүктөрдү же жүргүнчүлөрдү ташуу же анын натыйжалуулугун жогорулатуу
	Аз көмүртектүү унаалар жана ага байланыштуу инфраструктура	Жүргүнчүлөрдү же жүктөрдү ташыган кургактык, аба же суу транспорттору нөл же төмөн түз эмиссиясы бар же аны менен байланышкан инфраструктура
	Транспорт үчүн аз көмүртектүү отун	Транспорттук операцияларды колдонуу биоотун же синтетикалык отун аз жашоо цикли парник газдарынын эмиссиясы
	Транспорттук суроо-талапты башкаруу саясаты жана системалары	Транспорттук суроо-талапты башкаруу саясаты же тиешелүү интеллектуалдык транспорт системалары
	Транспорт үчүн аз көмүртектүү отун	Транспорттук отун катары экинчи энергия ресурстарын (күйүүчү газдарды) пайдалануу
	Аба кыймылын башкаруу	Натыйжалуу аба кыймылын башкаруу
	Авиацияда эффективдүүлүк жана кайра жаралуучу энергия	Аэропорт системасынын эффективдүү иштеши же кайра жаралуучу энергияны өндүрүүнү децентралдаштыруу

Сектор ²⁰	Категория	Иштин алгылыктуу түрү
Имараттар-дын, коомдук объекттердин энергетикалык натыйжалуулугу жана энергияны акыркы керектөө	Энергияны үнөмдөө, борборлоштурулган эмес, кайра жаралуучу энергия, CO _{2e} азайтуу жана имараттарда көмүртектин секвестри	Энергияны керектөөнү, ресурсту керектөөнү же CO _{2e} эмиссиясын кыскартууга, ошондой эле жаңы жана иштеп жаткан имараттарда жана аны менен байланышкан аймактарда көмүртек чөгүп кетүүсүн көбөйтүүгө багытталган чаралар
	Энергия натыйжалуулугу, кайра жаралуучу энергия, CO _{2e} кыскартуу жана “жашыл” имараттарда көмүртектин секвестри	Энергияны керектөөнү, ресурсту керектөөнү же CO _{2e} эмиссиясын кыскартууга багытталган чаралар же жаңы же реконструкцияланган имараттарда жана анын айланасындагы аймактарда көмүртектин секвестрациясын жогорулатууга багытталган чаралар, ошону менен энергияны үнөмдөө стандарттарына жооп берүү
	Энергия натыйжалуулугу, борборлоштурулбаган кайра жаралуучу энергия, CO ₂ азайтуу жана коомдук жайларда көмүртектин секвестри	Энергияны жана ресурсту керектөөнү кыскартууга багытталган чаралар же CO _{2e} эмиссиясы, ошондой эле коомдук жайларда же структураларда көмүртектерге негизделген секвестрдин көбөйүшү
	Энергияны акыркы керектөөнүн энергия натыйжалуулугу	Учурдагы объекттерде энергияны акыркы керектөөнүн энергиянын натыйжалуулугун жогорулатуу же иштеп жаткан приборлордо же жабдууларда CO ₂ чыгарууну азайтуу
		Жаңы же алмаштыруучу өз алдынча энергияны үнөмдөөчү приборлор же жабдуулар
Маалыматтык-коммуникациялык технологиялар (МКТ) жана санариптик технологиялар	Энергия натыйжалуулугу, кайра жаралуучу энергия жана CO _{2e} кыскартуу	Учурдагы маалымат борборлорунда энергиянын натыйжалуулугун жогорулатуу, кайра жаралуучу энергияны киргизүү же CO _{2e} эмиссиясын азайтуу
	Энергия натыйжалуулугу жана энергиянын кайра жаралуучу булактары	Дүйнөдөгү энергияны үнөмдөө боюнча мыкты тажрыйбаларга жооп берген же негизинен борбордон ажыратылган кайра жаралуучу энергия аркылуу электр менен камсыз кылган жаңы маалымат борборлору
	Энергия натыйжалуулугу	Дүйнөлүк мыкты тажрыйбаларга дал келген энергияны үнөмдөө деңгээли бар телекоммуникация тармактары

Сектор ²⁰	Категория	Иштин алгылыктуу түрү
	Электрондук түрдө кызмат көрсөтүү	Кызмат көрсөтүүнү же ички операцияларды санын арттыруу саякаттын же материалды колдонуунун олуттуу кыскарышына алып келет
Изилдөө, иштеп чыгуу жана инновация	Изилдөө, иштеп чыгуу жана инновация	Толук декарбонизацияга жетишүүгө көмөктөшүүчү энергиянын кайра жаралуучу булактары, энергиянын натыйжалуулугу, аз көмүрөктүү технологиялар же башка технологиялар боюнча изилдөө же иштеп чыгуу
Тармактар аралык иш-чаралар	Энергия жана ресурстардын натыйжалуулугу	Учурдагы жеткирүү чынжырында энергиянын натыйжалуулугун же ресурстардын натыйжалуулугун жогорулатуу, көмүрөктү азыраак керектөөчү чынжырда өтүү же тегерек экономика системаларын ишке ашыруу аркылуу жеткирүү чынжырында энергияны же материалды керектөөнү азайтуучу иш-чаралар

Бириккен Улуттар Уюмунун
Өнүктүрүү программасы
160 Чуй проспекти, Бишкек,
Кыргыз Республикасы 720040
www.undp.org/kyrgyzstan

CLIMATE
PROMISE

Supported by:

on the basis of a decision
by the German Bundestag

from
the People of Japan

Federal Ministry
for Economic Cooperation
and Development

Sverige

Co-funded by
the European Union

UK Government

Belgium
partner in development

Government of Iceland
Ministry for Foreign Affairs

GOVERNAMENTO
DE PORTUGAL

+ UNDP's
Core Donors